INSTITUTUL DE ISTORIE
AL UNIVERSITĂȚII DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
CZU: [94(498)+327(410.1+44)]"1938/1941"

MIHAI ȚURCANU

ROMÂNIA ȘI PUTERILE ALIATE (ANGLIA ȘI FRANȚA) ÎN AJUNUL ȘI PRIMII ANI AI CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1938-1941)

Specialitatea: 611.02 – ISTORIA ROMÂNILOR

Sinteza publicațiilor științifice,
elaborată în vederea obținerii titlului de doctor habilitat în istorie

CHIȘINĂU, 2026

Lucrarea de sinteză a fost elaborată de dr. Mihai Țurcanu în cadrul Institutului de Istorie al Universității de Stat din Moldova, prin Programul de Postdoctorat finanțat de ANCD (24.00208.0807.10/PD).

Consultant științific – GHEORGHE COJOCARU, doctor habilitat, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, directorul Institutului de Istorie al USM.

Componența Comisiei de susținere publică (aprobată de Consiliul Științific al USM la 25 martie 2026, proces-verbal nr. 4):

Președinte – Șișcanu Ion, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, cercetător științific principal, Institutul de Istorie al USM.

Secretar științific – Elena Negru, doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător, cercetător științific principal, Institutul de Istorie al USM.

Consultant științific – Gheorghe Cojocaru, doctor habilitat în istorie, membru corespondent al AȘM, directorul Institutului de Istorie al USM.

Recenzent 1 – Anatol Petrencu, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Facultatea de Istorie și Filosofie a USM.

Recenzent 2 – Ovidiu Buruiană, doctor în istorie, profesor universitar, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.

Recenzent 3 – Arthur Tuluș, doctor în istorie, profesor universitar, prorector al Universității „Dunărea de Jos" din Galați.

Recenzent 4 – Gheorghe Onișoru, doctor în istorie, membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România, profesor universitar, Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava.

Susținerea va avea loc pe data de 16 iunie 2026, începând cu ora 14, în ședința publică a Comisiei de susținere publică din cadrul Universității de Stat din Moldova (or. Chișinău, str. Alexe Mateevici 60, bloc central, aula 530).

Lucrarea de sinteză pentru obținerea titlului de doctor habilitat în istorie, precum și lucrările pe baza cărora a fost elaborată, pot fi consultate la Biblioteca Centrală a Universității de Stat din Moldova (str. Alexe Mateevici 60, bloc I, Chișinău, Republica Moldova), la Biblioteca Națională a Republicii Moldova (str. 31 August 1989, nr. 78A, Chișinău), pe pagina Repozitoriului Instituțional al USM, pe pagina web a ANACEC, precum și în Baze de date Open Source.

Lucrarea de sinteză a fost expediată la _____

Secretar științific al Comisiei de susținere publică _____ Elena NEGRU, doctor habilitat, cercetător conferențiar, Institutul de Istorie al USM.

Consultant științific _____ Gheorghe COJOCARU, doctor habilitat, conferențiar universitar, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, directorul Institutului de Istorie al USM.

Autor _____Mihai ȚURCANU, doctor în istorie, cercetător științific coordonator, Institutul de Istorie al USM.

Țurcanu, Mihai © 2026

Cuprins

Repere conceptuale 4

Conținutul publicațiilor 14

Capitolul I. Contextul internațional și relațiile României cu Aliații occidentali până în martie 1939 14

Capitolul II. Tentative franco-britanice de integrare a României în proiecte de arhitectură de securitate la nivel european (martie-august 1939) 22

Capitolul III. Deteriorarea relațiilor României cu Anglia și Franța după pactul Molotov-Ribbentrop (septembrie–decembrie 1939) 30

Capitolul IV. Tendința României de menținere a cooperării cu Aliații occidentali (ianuarie–mai 1940) 35

Capitolul V. Declinul relațiilor româno-britanice pe fundalul pierderilor teritoriale și al realinierii externe a României (iunie-septembrie 1940) 39

Capitolul VI. Ruperea relațiilor româno-britanice sub regimul Antonescu: cauze și consecințe 47

Capitolul VII. Problema integrității teritoriale a României în relațiile anglo-sovietice până la sfârșitul războiului 52

Concluzii generale și recomandări 60

Bibliografie 66

Adnotare 77

Repere conceptuale

Actualitatea și importanța temei. Încadrare și cercetări anterioare. Relațiile României cu Marea Britanie și Franța în anii 1938–1941 sunt esențiale pentru a înțelege atât prăbușirea ordinii internaționale europene din acea perioadă, cât și dezmembrarea României Mari, precum și procesele care au determinat transformarea României din aliat al democrațiilor occidentale în aliat al Germaniei. Subiectul se înscrie în tematica crizei sistemului de la Versailles, legată de ascensiunea revizionismului german și a celui sovietic, precum și de reconfigurarea raporturilor dintre marile puteri și statele mici din Europa Centrală și de Sud-Est. Tema cercetării intersectează istoria relațiilor internaționale, studiile de securitate, dreptul internațional și istoria mentalităților politice.

În plan intern și regional, subiectul rămâne actual prin dezbaterile legate de atitudinea Marii Britanii față de dezmembrarea României, de garanțiile din 13 aprilie 1939 și de cauzele pierderii Basarabiei, nordului Bucovinei și a ținutului Herța, precum și a unor porțiuni ale Ardealului și Dobrogei. Înțelegerea proceselor din perioada de referință, inclusiv a perspectivei asupra lor a marilor puteri, precum și a modului de acțiune a acestora și a interacțiunii lor cu statele mai mici este cu atât mai importantă astăzi, cu cât, în urma agresiunii ruse contra Ucrainei, Europa intră din nou într-o perioadă a conflictelor sistemice, care pun capăt actualei ordini internaționale și care se vor încheia cu o nouă arhitectură de securitate globală.

În legătură cu cercetările efectuate, într-o măsură sau alta, la tema de referință, constatăm că în literatura românească de specialitate există o serie de lucrări care abordează politica britanică față de România și diverse aspecte ale relațiilor româno-britanice. Având în vedere volumul restrâns al acestei sinteze, doar cele dedicate în mod special problematicii cercetării de față au fost examinate într-o manieră succint-analitică. Cercetările specializate asupra acestei probleme au fost inițiate de Valeriu Florin Dobrinescu și Ioan Pătroiu, a căror lucrare, „Anglia și România între anii 1939–1947”, deschide seria cercetărilor

specializate la subiectul de referință[11]. Folosind surse de arhivă românești și britanice, autorii analizează evoluția relațiilor politice și diplomatice dintre Marea Britanie și România în perioada 1939–1947, de la contextul celui de-al Doilea Război Mondial până la pierderea influenței britanice în România odată cu instaurarea dominației sovietice postbelice. În 2005 apare lucrarea lui Marian Zidaru - „Relații politice și economice româno-britanice 1939–1947", care tratează evoluția relațiilor politice și economice cu Marea Britanie între 1939 și 1947, analizează impactul garanțiilor anglo-franceze, presiunile Germaniei și ale URSS, pierderile teritoriale din 1940, eșecul inițiativelor britanice în Balcani, raporturile româno-britanice în contextul armistițiului din 1944 și, în final, declinul influenței britanice odată cu consolidarea controlului sovietic asupra României până la guvernul Groza și Conferința de la Potsdam [83]. Într-un studiu publicat în 2006, Silviu Miloiu a cercetat relațiile româno-britanice în contextul regional – est-european definit de atitudinea britanică față de statele ce au avut de suferit în urma pactului Molotov-Ribbentrop [24]. Lucrarea lui Bogdan Schipor, „Politica Marii Britanii la frontiera de vest a Uniunii Sovietice, 1938-1941" publicată în 2007 [31], reprezintă o cercetare indirectă a relațiilor româno-britanice din perioada ce ne interesează, scrisă pe baza surselor diplomatice românești și britanice cercetate de autor în arhiva M.A.E. al României și, respectiv, Arhivele Naționale Istorice Centrale, precum și pe baza unor volume de documente britanice publicate; analizând aceste surse, Bogdan Schipor a publicat și unele articole referitoare nemijlocit la relațiile româno-britanice [32]. Lucrarea Marusiei Cârstea, „Din istoria relațiilor româno-engleze (1936-1939), publicată în 2011 [9], analizează relațiile politico-diplomatice, economice și militare româno-britanice din anii 1936–1939, fiind utilă pentru cercetarea perioadei 1938–1941 prin faptul că tratează, pe baza unui important material documentar, contextul imediat premergător și pune un accent deosebit pe dimensiunea economică și militară a acestor raporturi. Teza de doctorat din 2008 a lui Denis Fabian, „Relațiile româno-engleze (1918-1940)" [14] examinează evoluția relațiilor româno-britanice în perioada 1918–

1940, oferind un cadru general util pentru înțelegerea climatului anilor 1938–1941, însă acordă un spațiu limitat acestei etape și se bazează pe o cercetare arhivistică relativ restrânsă. Tot aici pot fi menționate și lucrările lui Sorin Arhire, în principal cartea sa, „Marea Britanie și România (1936-1941). Relații politice, economice și culturale", care, deși se bazează pe o cercetare relativ limitată a documentelor, totuși, are meritul de a oferi o perspectivă mai largă asupra relațiilor anglo-române [1].

În ceea ce privește relațiile româno-franceze din perioada de referință, ele au constituit obiectul unui număr semnificativ mai redus de studii speciale. Această situație se explică prin, cel puțin, două motive principale: pe de o parte, înfrângerea Franței în 1940 i-a limitat considerabil influența în anii următori, până la încheierea păcii, ceea ce a diminuat interesul istoriografic în comparație cu cazul Marii Britanii; pe de altă parte, în perioada care ne interesează, politica externă a Marii Britanii și cea a Franței erau subsumate unei strategii comune a Aliaților occidentali, în cadrul căreia punctul de vedere britanic a avut, de regulă, un rol determinant. Din acest motiv, și în cadrul prezentei sinteze s-ar putea crea impresia unei „treceri în umbră" a Franței în raport cu Anglia, explicabilă prin faptul că politica franceză a fost în mare măsură subordonată celei britanice în anii 1938–1940. Două lucrări, însă, cel puțin, se cer menționate, una, „Vue de France. Recherches dans les archives françaises" [5], fiind publicată de Maria Brătianu în 1996. Această lucrare este deosebit de utilă deoarece se bazează pe documente diplomatice franceze din arhivă și oferă informații privind raporturile politico-diplomatice și economice dintre cele două state în perioada ianuarie 1938 – decembrie 1940. Lucrarea Georgianei-Margaretei Scurtu, „Relațiile internaționale în contextul celui de-al doilea Război mondial. Studiu de caz: Relațiile României cu Franța (oct. 38 – iun. 40)", publicată în 2006, analizează relațiile politico-diplomatice dintre România și Franța în contextul izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, valorificând documente de arhivă românești, franceze (militare) și britanice pentru a evidenția evoluția raporturilor bilaterale în ultimii ani de pace și la începutul conflictului [34].

În cercetările pe care le-am publicat și care sunt rezumate în această sinteză am folosit numeroase lucrări care, deși nu se referă în mod special la problematica tezei, au adus, însă, importante contribuții la înțelegerea ei. Astfel, am apelat la lucrările semnate de Alexandru Murad-Mironov [26], Octavian Țîcu [42] și Ion Șișcanu [34; 39], care au studiat relațiile româno-sovietice și problema Basarabiei; la cele ale lui Ioan Scurtu și Constantin Hlihor [33], Gheorghe Buzatu [6; 7], Valeriu Florin Dobrinescu [11; 12] care au abordat ansamblul contextului politic și diplomatic al anului 1940, la cea a Vioricăi Moisuc [25] care a tratat componenta economică și dependența față de Germania. De asemenea, am consultat volumul lui Ottmar Trașcă, care a abordat procesele din perioada de referință din perspectiva relațiilor româno-germane [41]. Din istoriografia internațională, Maurice Pearton [29] și Paul D. Quinlan [30], care au examinat politica britanică, respectiv, anglo-americană față de România; am folosit lucrările lui Keith Neilson [27] și ale Annei Prazmowska [28], care au analizat politica britanică față de URSS și Europa de Est; a Rebeccăi Haynes [16; 17] și a lui Andreas Hillgruber [18] despre relațiile româno-germane; a lui Ioanis Stefanidis [36], care a studiat propaganda britanică în Balcani, a lui Onur Isci, referitoare la rolul Turciei [21], a lui Keith Sword [37] și a lui Derek Watson [80], despre reacțiile britanice la expansiunea sovietică și negocierile tripartite anglo-franco-sovietice etc. Aceste contribuții, după cum am constatat, au tratat, în general, segmente ale temei generale abordate în sinteza de față; scopul nostru a fost să le integrăm într-un tablou coerent, centrat pe relațiile româno-anglo-franceze. Lucrările publicate au fost utilizate pentru a completa și contextualiza datele extrase din documentele de arhivă și pentru a confrunta diferitele perspective de interpretare existente în istoriografie.

Redactarea cercetărilor rezumate în această sinteză s-a bazat pe valorificarea complexă și interpretarea critică a unui volum extins de documente diplomatice inedite provenite din fonduri britanice, franceze, românești, precum și publicate - germane, americane și sovietice. Demersul nostru se întemeiază pe cercetarea directă a fondurilor „Foreign Office”, „War Office” și „Cabinet Papers” din

Arhivele Naționale Britanice (The National Archives - T.N.A.), a documentelor diplomatice britanice și franceze inedite din fondurile „Microfilme Franța" și „Microfilme Anglia" de la Arhivele Naționale Istorice Centrale din București (ANIC), dar și a altor fonduri românești de acolo – „Președinția Consiliului de Miniștri", „Casa Regală", „Vasile Stoica", „Grigore Gafencu". Au fost, de asemenea, cercetate fondurile de arhivă de la M.A.E. al României („România 1920-1944", „E.9 II Război Mondial", „71/Anglia", „71/Germania". „71/URSS" „71/1920-1944 Dosare Speciale" ș.a) și colecții de documente publicate la Londra („Documents on British Foreign Policy" și „Cabinet Papers"), Paris („Documents Diplomatiques Français"), seria „Documents on German Foreign Policy (DGFP)", Moscova („Год кризиса. 1938-1939: Док. и материалы" și „Документы внешней политики СССР") și Washington („Foreign Relations of the United States"). Lista tuturor volumelor cercetate poate fi consultată la secțiunea „Bibliografie" a acestei sinteze.

Originalitatea cercetării: Aceasta a rezultat din studiul comparativ realizat prin confruntarea rapoartelor și corespondenței provenite din surse românești, britanice, franceze, germane și sovietice, în vederea reconstituirii coerente a principalelor episoade ale crizei internaționale dintre 1938 și 1941. În acest cadru, relațiile României cu Marea Britanie și Franța au fost raportate constant la politica occidentală față de Germania, URSS, Italia, Turcia, Polonia, Ungaria și Bulgaria, din perspectiva unei istorii sistemice a relațiilor internaționale. Astfel, avantajul și originalitatea lucrărilor rezumate în această sinteză constau, în raport cu istoriografia românească existentă preocupată de problema relațiilor Bucureștiului cu Aliații occidentali la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, în plasarea ziselor relații într-un context internațional mai clar conturat și detaliat. Relațiile României cu Franța și Marea Britanie au fost, așadar, urmărite nu doar într-un cadru strict bilateral, ci și mult în afara sa, în cel internațional-multilateral. Lucrând cu sursele menționate mai sus, am înțeles că relațiile României cu Aliații occidentali nu pot fi analizate în afara cadrului general al relațiilor internaționale europene, întrucât ele erau profund integrate și adesea

subordonate dinamicii raporturilor dintre marile puteri. În mod special, atitudinea Angliei și Franței față de România a fost condiționată prioritar de relațiile acestora cu Germania, dar și, în diferite grade, de raporturile cu Uniunea Sovietică, Turcia, Italia sau Polonia. În consecință, am arătat că politica occidentală față de România reflecta un sistem complex de interdependențe, articulat pe multiple niveluri. În acest context, înțelegerea adecvată a relațiilor româno-occidentale impune analiza lor în conexiune cu aceste raporturi mai largi, uneori mai relevante pentru zisele raporturi chiar decât interacțiunile bilaterale propriu-zise. Originalitatea lucrărilor noastre constă, așadar, în reflectarea detaliată și contextualizată a acestor interdependențe. Spre deosebire de abordările predominante în istoriografia românească, adesea limitate la surse documentare interne și la un cadru analitic restrâns, perspectiva noastră evidențiază constrângerile structurale, cele externe, dar și cele interne, care au modelat politica României față de occidentali și viceversa. Prin urmare, lucrarea de față propune o abordare originală integrată, care, dincolo de relațiile bilaterale româno-britanice și româno-franceze, include și analiza raporturilor României cu alți actori internaționali relevanți în raport cu zisele relații, tot așa ca și pe cea a locului ocupat de România în raporturile occidentalilor cu diverse puteri terțe, făcând totodată loc în această ecuație factorilor structurali interni românești și oferind, astfel, o interpretare mai cuprinzătoare și mai corespunzătoare complexității realității istorice.

Scopul cercetării. Scopul general a fost reconstituirea și (re)interpretarea relațiilor României cu Marea Britanie și Franța în perioada 1938–1941, pe baza unei documentări din surse primare inedite, dar și publicate, astfel încât să fie explicate atât dinamica acestor raporturi, cât și relația lor cu procesele și evenimentele care au dus la prăbușirea României Mari în 1940 și la ruptura politică și diplomatică cu Occidentul de mai târziu. Demersul a urmărit să integreze într-o perspectivă unitară crizele premergătoare (Anschluss, Criza sudetă, dezmembrarea Cehoslovaciei), pactul Molotov-Ribbentrop, izbucnirea războiului, sistemul de garanții și proiectele de securitate colectivă, presiunile Germaniei și URSS, cedările teritoriale și reorientarea

politicii externe românești, aceste repere motivând alegerea cadrului cronologic vizat cuprins între anii 1938-1941. În același timp, confruntându-le cu informațiile din sursele primare, cercetarea a avut drept scop să verifice și să evalueze interpretările dominante din istoriografia românească, care au privilegiat explicațiile bazate pe atitudinea presupus-duplicitară a Occidentului și pe caracterul „nelimitat" al garanțiilor din 1939, în detrimentul analizei cauzelor interne: 1) slăbiciunea structurală a statului exprimată prin incapacitatea de a transforma resursele disponibile în capacitate reală de reziliență; 2) capacitatea elitelor politice românești de interacțiune cu Aliații occidentali în vederea menținerii unui sistem internațional, printre principalii beneficiari ai căruia a fost statul român.

Obiectivele cercetării. *Un prim obiectiv* al cercetării a fost să reconstituie evoluția relațiilor româno-britanice și româno-franceze în marile crize ale anilor 1938–1939, surprinzând reacțiile Bucureștiului și modul în care acestea sunt evaluate la Londra și Paris, precum și raportarea constantă a politicii occidentale față de România la dinamica relațiilor cu Germania și URSS. *Al doilea obiectiv* îl reprezintă analiza garanțiilor de securitate din 13 aprilie 1939: contextul apariției, conținutul efectiv, divergențele de interpretare a acestora, adică dintre scopul pentru care marile puteri occidentale le-au oferit României și modul în care, la București, li s-a atribuit o valoare și o acoperire diferită de intenția inițială. *Un al treilea* obiectiv a urmărit identificarea locului și rolului României în sistemul inițiativelor de securitate colectivă din Europa de Sud-Est: tratatul anglo-franco-turc, proiectele Aliaților în raport cu Înțelegerea Balcanică, ideea unui front balcanic, relațiile occidentalilor cu URSS, Ungaria și Bulgaria. *Al patrulea obiectiv* a fost de a înțelege și de a explica reacția Marii Britanii față de prăbușirea României Mari în 1940, în atmosfera internațională determinată de pactul Molotov-Ribbentrop. *Ultimul obiectiv* a ținut de necesitatea explicării declinului ireversibil al raporturilor româno-britanice în contextul schimbării regimului politic, al prezenței militare germane în România, al ruperii relațiilor româno-britanice, al pregătirii războiului împotriva URSS, având aici în vedere și identificarea și redarea

principalelor determinante ale atitudinii Marii Britanii față de România, ca urmare a evoluției relațiilor anglo-sovietice între iunie 1941 și august 1944.

Ipoteza de cercetare. Am formulat următoarea ipoteză: evoluția relațiilor româno-britanice și româno-franceze a depins într-o măsură mai mare de o serie de cauze interne, precum slăbiciunea instituțională, deciziile și indeciziile elitelor, iluzia unui sprijin aliat necondiționat ș.a., decât lasă, în general, să se înțeleagă istoriografia românească existentă care privilegiază explicațiile bazate pe circumstanțe externe. La această ipoteză ne-a condus constatarea (la care am ajuns la etapa cercetărilor de doctorat) că există o diferență semnificativă între tabloul rezultat din sursele documentare (în primul rând, occidentale, dar și unele românești) și imaginea înfățișată de narațiunile istoriografice românești în ceea ce privește procesele desfășurate la nivel internațional, dar și în România, și aflate în prim-planul cercetărilor sintetizate în această lucrare.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor. Metodologia cercetării a fost determinată de complexitatea obiectivelor propuse și se întemeiază pe principiile de bază ale investigației științifice, precum obiectivitatea, istorismul și abordarea sistemică a relațiilor internaționale. Demersul are un caracter preponderent calitativ și se bazează pe analiza critică a surselor arhivistice și diplomatice provenite din variate sfere politice și instituționale, ceea ce permite o perspectivă comparativă și echilibrată. Analiza este realizată prin combinarea mai multor metode specifice cercetării istorice. Metodele generale ale cunoașterii științifice, precum analiza, sinteza, inducția și deducția, sunt utilizate pentru organizarea și interpretarea materialului și pentru formularea concluziilor. Metoda diacronică permite urmărirea evoluției evenimentelor și deciziilor pe parcursul intervalului 1938–1941, facilitând reconstituirea unei succesiuni coerente de episoade istorice. În paralel, analiza tematică structurează materialul documentar în jurul unor probleme majore, precum crizele diplomatice, negocierile politico-militare sau transformările raporturilor de putere din regiune. Metoda comparativ-istorică este utilizată în mod sistematic prin

confruntarea informațiilor provenite din surse diferite, aparținând unor actori statali diverşi. Compararea se realizează atât la nivel factual, cu referire la evenimente, decizii, cronologie, cât şi la nivel interpretativ, în legătură cu modul în care aceleaşi evenimente sunt percepute şi prezentate în documente distincte. Criteriile de analiză vizează convergențele şi divergențele de poziție, contextul producerii documentelor, precum şi intenţiile autorilor. Demersul este completat de analiza critică a surselor, care presupune evaluarea credibilității, a limitelor şi a condițiilor de producere a documentelor, precum şi de corelarea constantă între sursele documentare interne româneşti şi cele externe, în ordinea preponderenței lor: britanice, franceze, germane, sovietice şi americane. Respectiva abordare a permis nu doar verificarea informațiilor, ci şi identificarea eventualelor distorsiuni sau omisiuni. În acelaşi timp, metodologia a inclus o dimensiune critică orientată spre reevaluarea interpretărilor existente în istoriografie, prin raportarea acestora la dovezile documentare şi la rezultatele analizei comparative. Astfel, prin metodologia aplicată am urmărit nu doar reconstruirea faptelor, ci şi o interpretare mai nuanțată a acestora în contextul mai larg al relațiilor internaționale.

Rezultatele obținute şi importanța practică a acestora. Lucrările publicate arată că garanţiile din 13 aprilie 1939 au avut un caracter limitat şi condiţionat, fiind gândite în logica intereselor proprii ale marilor puteri şi nu ca o „poliţă absolută" pentru România, chiar dacă ele au fost formulate anume în maniera dorită de Guvernul român care a refuzat constant integrarea reală într-un sistem de securitate colectivă, mizând pe formule declarative confortabile. Concluzia centrală este că dezastrul din 1940 şi declinul ireversibil al relaţiilor româno-britanice au fost determinate în primul rând de slăbiciunea structurală a statului şi de incapacitatea elitelor de a transforma resursele şi oportunităţile externe în putere şi rezilienţă internă. Rezultatele ştiinţifice ale cercetărilor publicate vor determina crearea unei noi direcţii de cercetare în cadrul căreia viitoarele demersuri vor trebui să se concentreze cu precădere asupra înțelegerii şi explicării cauzelor interne, româneşti, ale proceselor şi evoluțiilor care au dus la

evenimentele prin care a trecut societatea românească în anul 1940, iar cauzele externe vor fi analizate ca circumstanțe de plan secund. Dincolo de aplicabilitatea rezultatelor în activitatea generală științifico-didactică (folosirea lor la redactarea manualelor, cursurilor speciale, a viitoarelor cercetări conexe temei), importanța lor practică rezidă și în faptul că lecțiile învățate din ele pot servi ca repere în actuala situație internațională care, în foarte multe privințe, seamănă cu cea din 1938-1941. Rezultatele cercetărilor sintetizate evidențiază modul în care concesiunile făcute puterilor revizioniste în anii '30 au dus la prăbușirea ordinii internaționale și demonstrează că, într-un conflict sistemic, garanțiile politice devin caduce, dacă nu sunt dublate de o bază internă solidă și de o voință de rezistență demonstrată. Însușirea lecțiilor istorice din perioada 1938-1941 poate servi ca fundament academic pentru adoptarea, în cadrul forurilor internaționale, a unei poziții ferme a României și Republicii Moldova împotriva oricărei forme de *appeasement* modern față de agresiunea rusă.

Conținutul publicațiilor

Capitolul I. Contextul internațional și relațiile României cu Aliații occidentali până în martie 1939

În studiile noastre rezumate în această lucrare am arătat că, mult înainte ca problema garanțiilor și a alianțelor defensive din 1938–1939 să ajungă în centrul raporturilor dintre România și marile democrații occidentale, chestiunea frontierelor răsăritene ale Europei și, în interiorul ei, chestiunea Basarabiei, plasaseră deja statul român într-o zonă de preocupare geopolitică a Parisului, Londrei sau Washingtonului: mai ales, în ultima dintre capitalele enumerate s-au făcut tentative de conciliere a principiului autodeterminării cu intenția de a conserva, pe cât posibil, integritatea teritorială a defunctului Imperiu Rus [43, p. 97-100]. Sursele documentare cercetate arată că încă din perioada imediat următoare sfârșitului Primului Război Mondial, în Occident (în primul rând, în SUA) frontiera estică a României era privită mai curând ca soluție provizorie a unui dosar deschis, reieșind din înțelegerea faptului că politica externă a noului regim de la Moscova era radical revizionistă și formulată pe o perioadă de lungă durată. Analiza documentelor diplomatice occidentale consultate de noi arată că această perspectivă a fost influențată și de percepția acumulată în anii ’20–’30 asupra acțiunilor subversive susținute de Moscova în Basarabia și asupra riscurilor pe termen lung ale revizionismului sovietic [48, p. 199-202]. Astfel, de pildă, cu mulți ani înainte de evenimentele aflate în centrul preocupărilor acestor cercetări, americanii își construiau politica externă față de România, reieșind din presimțirea unor reașezări ale raporturilor cu noul regim de la Moscova și a unui nou echilibru est-european în care, volens-nolens, Rusia avea să redevină centrul de greutate [44, p. 90-93]. În acest sens, încă din anii ’20, o parte a documentelor diplomatice occidentale lăsau să se întrevadă că spațiul pruto-nistrean și, în general, frontierele răsăritene ale României erau percepute ca o verigă fragilă în arhitectura de securitate a Europei de Est [45, p. 243-248]. Perspectiva aceasta s-a

menținut, cel puțin, pe unele segmente ale cercurilor conducătoare din Occident și la mijlocul anilor ’30 [46, p. 270-275].

Hotarele interbelice ale României cu Bulgaria și Ungaria erau contestate de revizionismul maghiar și bulgar, la început tacit și ascuns, iar apoi făţiș. Problema acestor frontiere, însă, nu a cântărit nici pe departe atât de mult ca cea a hotarului româno-sovietic în calculele occidentalilor, având în vedere importanța ei redusă în ecuația europeană de putere. Însemnătatea ei a început să crească abia după ce revizionismul maghiar și cel bulgar au început să fie instrumentalizate, în primul rând, de cel german, apoi de cel sovietic și italian și, într-o măsură mai mică, de cel polonez.

În cercetările efectuate am putut constata că ocuparea Austriei de către Germania nazistă a constituit prima din seria de lovituri cu consecințe geopolitice fatale cadrului de cooperare dintre România și Aliații occidentali. La București, consecințele acesteia erau percepute cu o destul de bună claritate, însă Guvernului român îi lipseau, deopotrivă, curajul politic și instrumentele practice pentru a iniția măsuri de corectare a situației și de consolidare a acelor legături. La Paris, sensul Anschluss-ului era, în linii mari, înțeles mai bine decât la Londra, dar și acolo lipsea voința de a-și asuma inițiativa și de a împinge Marea Britanie spre o apropiere comună față de România. În privința britanicilor, nu există indicii că acea „afacere de familie” fusese analizată cu o îngrijorare proporțională cu implicațiile sale asupra orientării externe a României [63, p. 104-105]. Cu toate acestea, efectul asupra politicii românești și, implicit, asupra raporturilor cu Aliații occidentali a fost profund: Anschluss-ul a diminuat considerabil potențialul acestor legături. Dincolo de erodarea încrederii și a respectului Bucureștiului față de Anglia și Franța, după cum am arătat în cercetările publicate, Anschluss-ul a lovit în mod direct în pozițiile Micii Înțelegeri și, prin aceasta, în poziția internațională a României: Cehoslovacia se regăsea, în urma evenimentelor, practic înconjurată de Germania (la care se adăugau pretențiile revizioniste maghiare și poloneze), iar Iugoslavia, deja vecină cu Italia fascistă, căpăta „beneficiul” unei noi vecinătăți cu Reich-ul [63, p. 105]. În plus,

transformarea Germaniei în vecin direct al Ungariei deschidea, în absența unor obiecții ferme de la Budapesta, perspectiva unui acces militar facil al Berlinului către frontierele României. În asemenea condiții, conducerea de la București redescoperea brusc existența unei armate cu nevoi acute de înzestrare și întreținere și, prin urmare, nevoia de a identifica urgent resursele și sprijinul necesar.

Criza sudetă, declanșată de presiunile exercitate de Germania asupra Cehoslovaciei prin instrumente preponderent nemilitare, a amplificat sentimentul de urgență în privința reconfigurării raporturilor dintre România și puterile occidentale. Fondul documentar pe care l-am cercetat arată că această urgență era mai sesizabilă la nivelul atitudinii Guvernului român decât la nivelul celor de la Londra sau Paris [63, p. 106-108], ceea ce se explică prin faptul că, în comparație cu cele două mari capitale, Bucureștiul se percepea, și pe bună dreptate, drept mult mai expus și vulnerabil în raport cu dinamica proceselor în curs. În acel context, cercurile conducătoare românești erau conștiente că doar constrângerea generată de o conflagrație generală le-ar fi obligat să adopte acele decizii pe care, în timp de pace, nu aveau capacitatea politică și curajul de a le lua. În pofida acestei înclinații și după cum am constatat, Bucureștiul ajungea, în anumite privințe, să servească indirect interesele Berlinului, exercitând presiuni asupra cehilor pentru a-i determina să accepte concesiuni [76, p. 35]. Tendința dominantă rămânea, totuși, cea care privilegia izbucnirea timpurie a războiului, întemeiată pe intuiția, în esență, corectă, că un conflict declanșat atunci s-ar fi produs în circumstanțe mai avantajoase pentru statul român și ar fi împins, cu mare probabilitate, România în tabăra Marii Britanii și Franței. Această orientare s-a manifestat, între altele, prin oferta tacită a României făcută în vara anului 1938 Uniunii Sovietice de a permite (sau, cel puțin, de a închide ochii la) tranzitul aerian militar în sprijinul Cehoslovaciei [67, p. 84], în speranța că un asemenea gest ar fi putut stimula o reacție fermă a Franței împotriva agresiunii germane și ar fi accelerat declanșarea unei confruntări capabile să pună capăt escaladării. Reacția sovietică a fost, însă, după cum am observat, duplicitară: Moscova a invocat condiționări procedurale – de pildă,

necesitatea unei decizii publice a României, luate la recomandarea Consiliului Ligii Națiunilor – și, procedând astfel, a lăsat să transpară caracterul, mai mult retoric al angajamentelor sale față de Cehoslovacia [76, p. 44-45].

Percepția acutizării pericolului și opțiunea, mai curând, teoretică, pentru un război „mai devreme decât mai târziu", ca alternativă la o amânare considerată deosebit de costisitoare, avea ecouri și la Paris, deși într-o formă atenuată față de București, în acord cu gradul mai redus de vulnerabilitate franceză. Cercetările noastre confirmă că anume de la Franța conducerea românească aștepta pasul decisiv și demonstrația capacității de a trece dincolo de formule declarative. Ministrul francez la București, Thierry, îl asigura la 22 mai 1938 pe ministrul român de externe, Petrescu-Comnen, că Parisul era, la nevoie, dispus să-și asume singur responsabilitatea unei politici ferme, fără a mai privi constant spre Londra; aceste promisiuni s-au dovedit, însă, lipsite de substanță. Franța nu a putut, în ultimă instanță, să acționeze independent, acceptând să fie imobilizată de reținerile britanice. La rândul lor, britanicii resimțeau cel mai puțin presiunea germană: protejați de forța unei flote maritime superioare celei germane și de izolarea geografică față de Germania, ei aveau o situație relativ confortabilă și își permiteau subaprecierea intențiilor reale și a profilului psihologic al lui Hitler. Am arătat în lucrările publicate că, în acele circumstanțe, elita britanică alegea să privilegieze o imagine iluzorie a Reich-ului, adaptată propriilor iluzii, ignorând în mod aproape voit semnalele ce dezvăluiau intențiile reale ale regimului nazist [63, p. 107]. Din această perspectivă se explică refuzul Londrei, în contextul evenimentelor evocate, de a recurge la aprofundarea raporturilor economice româno-britanice ca instrument de politică externă, cedând, în schimb, Germaniei controlul preponderent asupra spațiului economic dunărean, reieșind din convingerea irațională că o asemenea concesiune generoasă ar fi putut dezamorsa apetitul expansionist al Berlinului. Cursul ulterior al evenimentelor avea să infirme, în scurt timp, aceste proiecții optimiste. Prăbușirea iluziilor s-a produs sub impactul bine-cunoscut al brutalității politice și militare germane, provocând la Londra

o îngrijorare târzie în fața cruntei realități pe care preferase să nu o vadă la timpul potrivit.

În cercetările noastre am relevat că, în timp ce – în contextul premergător ocupării germane a Pragăi – la Londra începea, treptat, să se contureze o stare de neliniște din ce în ce mai pronunțată în fața evoluțiilor europene, România făcuse deja o serie de pași aparent limitați, dar semnificativi prin direcția lor, în sensul unei apropieri economice de Germania. Imediat după acordurile de la München, regele Carol II, luând act de soarta rezervată Cehoslovaciei cu concursul Marii Britanii și Franței, ajunsese la concluzia că orientarea spre Reich devenise, în fond, inevitabilă și că în acele condiții cea mai rațională conduită era aceea de a simula o adeziune deliberată la tabăra germană. În același timp, am arătat că în cursul vizitei sale din noiembrie 1938 la Londra și Paris, regele a încercat să echilibreze acea înclinație recent cristalizată, dar Guvernul britanic, care tocmai semnase acordul de la München, s-a arătat sceptic față de perspectiva unei aprofundări a raporturilor economice anglo-române, limitându-se la acceptarea unor livrări de grâu ca volum mult sub așteptările celor care doreau aprofundarea legăturilor româno-britanice și aproape reproșând românilor că acea achiziție, făcută pe criterii politice, risca să afecteze serios propriile sale relații cu Germania [70, p. 62]. În februarie 1939, însă, pe măsură ce iluziile cu care prim-ministrul Chamberlain a revenit de la München se spulberau în ritmul în care situația din Cehoslovacia devenea tot mai îngrijorătoare și în contextul informațiilor privind demersurile care aveau să conducă la Tratatul din 23 martie 1939, britanicii și francezii s-au grăbit să propună României tratative similare celor deja în desfășurare cu Berlinul. Răspunsul românesc a fost ferm: prioritatea aparținea Germaniei, iar deschiderea unor negocieri cu puterile occidentale nu putea fi avută în vedere înainte de încheierea, în condiții satisfăcătoare, a discuțiilor cu Reich-ul, ceea ce s-a și întâmplat odată cu semnarea acordului economic româno-german [70, p. 61-62].

În lucrările publicate, am ajuns la concluzia că această manieră de a gestiona raporturile cu marile puteri, în cadrul căreia România a susținut, în ianuarie-februarie 1939, fără obiecții britanice, acceptarea

Germaniei în Comisia Europeană a Dunării [76, p. 67-69], apărea, din perspectiva lui Carol II, ca o soluție logică în condițiile în care Londra, incapabilă să adopte o atitudine determinată în raport cu Hitler și nereușind să discearnă intențiile reale ale acestuia, fiind, totodată și în aceste privințe, divizată intern, nu întreprindea nimic efectiv pentru a contracara dezmembrarea Cehoslovaciei cu participarea Poloniei și Ungariei și nici nu manifesta vreun semn de nemulțumire față de separatismul slovac, deschis încurajat de Berlin. Toate acestea se petreceau în pofida faptului că, la 19 septembrie 1938, Marea Britanie se oferise public să garanteze integritatea teritorială a Cehoslovaciei, cu condiția acceptării de către aceasta a revendicărilor germane în privința regiunii sudete.

În cercetările noastre am subliniat că Guvernul român era, totodată, descurajat de lipsa oricărei reacții britanice la apelurile sale de a tempera revendicările teritoriale maghiare față de Cehoslovacia, în special, față de extremitatea răsăriteană a acesteia, Rutenia, unde exista un teritoriu compact locuit de români și pe unde trecea linia de cale ferată care asigura legătura directă dintre România și statul cehoslovac. Aceeași lipsă de reacții se constata și în raport cu atitudinea Poloniei, aflată la acea dată, mai curând, în tabăra statelor revizioniste și implicată activ în stimularea revizionismului maghiar [76, p. 55-63]. În studiile noastre am arătat clar modul în care Germania, pentru a conferi o aparență de legitimitate propriilor pretenții și mijloacelor utilizate, a ales să încurajeze revendicările poloneze, lăsând Varșoviei impresia că putea juca rolul unui mic hegemon regional. Pe acest fond, cercurile conducătoare poloneze ajunseseră să își imagineze că ar fi fost capabile să construiască și să conducă o alianță polono-maghiaro-română, pentru realizarea căreia luau în calcul inclusiv ipoteza unor cedări teritoriale românești în favoarea Ungariei [76, p. 55, 101]. Toate aceste proiecții s-au prăbușit însă în clipa în care, din umbră, Germania a revenit în avanscena desfășurării evenimentelor.

După cum am arătat în lucrările publicate, Franța a rămas, și la această etapă, mai apropiată de pozițiile românești decât Marea Britanie și a susținut, prin demersuri diplomatice, este adevărat, lipsite de efect

practic, punctul de vedere al Bucureștiului atât la Varșovia, cât și la Budapesta. Totuși, nereușind să-și asigure concursul britanic, capacitatea Parisului de a trece la acțiune efectivă s-a dovedit din nou limitată. Finalmente, însă, atitudinea românească nu s-a deosebit fundamental de cea franceză: față de Cehoslovacia și în raport cu revendicările maghiare, România avea obligațiuni precise de aliat pe care nu le-a onorat, iar în problema Ruteniei, în pofida unor declarații tari adresate Budapestei, Guvernul de la București a evitat să întreprindă orice pas concret. Motivele acestei abordări ezitante a situației erau atât de ordin intern (slăbiciunea instituțională și neglijarea anterioară a armatei), cât și extern (poziția duplicitară demonstrată de britanici și francezi la München, precum și atitudinea ostilă a nemților și polonezilor în această privință) [76, p. 77-80].

Concluzii la Capitolul I. Lucrările publicate de noi arată că vulnerabilitatea României, mai ales, la frontiera estică, era cunoscută de timpuriu în Occident, unde problema Basarabiei și a relațiilor româno-sovietice era considerată principala sursă de instabilitate pentru statul român. În schimb, revizionismul maghiar și bulgar a fost inițial secundar, ajungând relevant abia când a devenit, la rândul său, instrument al celui german, ceea ce evidențiază că evoluțiile regionale trebuie înțelese în contextul mai larg al schimbărilor de putere din Europa.

Pe plan internațional, concluziile studiilor noastre subliniază limitele politicii de conciliere promovate de Marea Britanie și, într-o anumită măsură, de Franța, precum și incapacitatea acestora de a evalua corect intențiile Germaniei naziste. Această eroare de apreciere a contribuit direct la destabilizarea Europei Centrale și de Est și la restrângerea opțiunilor strategice ale statelor din regiune, inclusiv, ale României. Am evidențiat impactul decisiv al evenimentelor din 1938 asupra deteriorării relațiilor dintre România și Aliații occidentali. Anschluss-ul și criza sudetă au marcat începutul unei erodări accelerate a încrederii în capacitatea Franței și Marii Britanii de a garanta ordinea europeană, reducând semnificativ valoarea politică și strategică a acestor legături pentru București.

Am conchis că politica externă a României în perioada analizată a fost profund condiționată de interacțiunea dintre presiunile externe și limitele interne, ceea ce a condus la o strategie predominant reactivă, lipsită de coerență pe termen lung, și la o capacitate redusă de anticipare și influențare a evoluțiilor majore din spațiul european. Studiile noastre relevă caracterul ezitant și adesea contradictoriu al politicii externe românești, determinat atât de constrângeri interne, cum au fost slăbiciunea instituțională, insuficienta grijă acordată armatei de către stat, cât și de contextul extern nefavorabil. România nu și-a onorat obligațiile față de Cehoslovacia și a evitat asumarea unor decizii ferme, preferând soluții de compromis și adaptare.

Capitolul II. Tentative franco-britanice de integrare a României în proiecte de arhitectură de securitate la nivel european (martie-august 1939)

Ocuparea Pragăi la 15 martie 1939 a fost, potrivit consensului general existent în istoriografie, acțiunea care a determinat renunțarea definitivă a Londrei la politica de conciliere a Germaniei. În lucrările noastre, am arătat că au existat, însă, nuanțe importante în această privință: deși acel act reprezenta cea mai evidentă încălcare a acordului de la München – înțelegere de care Chamberlain se arătase deosebit de mândru, fie și pentru câteva luni – el nu a determinat Guvernul britanic să recurgă imediat la vreo acțiune militară. Chamberlain a apreciat că garanțiile de securitate promise anterior Cehoslovaciei nu puteau fi invocate în situația în care aceasta cedase „presiunii morale", plasând astfel responsabilitatea în altă parte, ca și cum rolul propriu în producerea acelei „cedări morale" nu ar fi existat [76, p. 81]. La abandonarea politicii de împăciuire a Reich-ului a contribuit și incidentul diplomatic din martie 1939, cunoscut sub numele de „afacerea Tilea", când ministrul României la Londra, Viorel V. Tilea, a anunțat Guvernul britanic că Germania înaintase un ultimatum României, contribuind la schimbarea politicii britanice de conciliere față de Hitler. „Cazul Tilea" a funcționat ca un declanșator pentru un efort diplomatic britanic de edificare treptată a unei arhitecturi de securitate la scară europeană. În lucrările noastre am arătat că, în cadrul acestei tentative, s-a constatat încă de la început că doar Franța era dispusă să se alăture fără echivoc Marii Britanii în eventualitatea unei agresiuni germane împotriva României, în timp ce reacțiile aliaților balcanici ai Parisului erau negative. Atitudinea Poloniei, deși mai puțin tranșantă, rămânea cel puțin la fel de evazivă, iar poziția Uniunii Sovietice era indescifrabilă [76, p. 92-107].

Analiza noastră a scos în evidență că, de vreme ce România și Polonia refuzau orice format de cooperare care ar fi inclus URSS, Aliații occidentali au propus celor două state semnarea unui pact cvadripartit anglo-franco-polono-român, articulat pe două componente: transformarea alianței polono-române într-una cu caracter *erga omnes*

și acordarea de garanții de securitate din partea Marii Britanii și Franței pentru România și Polonia, cu condiția ca acestea să accepte prima componentă [60, p. 59-60]. Proiectul britanic, după cum am arătat, a eșuat din două motive. Mai întâi, în contextul informațiilor privind ultimatumul german referitor la Danzig, britanicii au decis să ofere Poloniei (care avea semnat un Tratat de alianță cu Franța, din 1921) garanții unilaterale de securitate, reducând, astfel, semnificativ interesul Varșoviei pentru formula cvadripartită, percepută ca un obstacol în calea ambițiilor sale regionale de mare putere și a relațiilor privilegiate cu Ungaria. Or, în favoarea Ungariei, după cum se considera la Varșovia, România ar fi trebuit să accepte chiar și unele cedări teritoriale, pentru a atrage Budapesta într-un bloc regional pe care polonezii își închipuiau că l-ar fi putut pune pe roate și conduce. În al doilea rând, Guvernul român nu dorea nici el să își asume un angajament politic și militar care i-ar fi impus, în raport cu Germania, obligații comparabile cu cele pe care erau gata să le accepte Marea Britanie, Franța și Polonia. Carol II era, se pare, suficient de conștient de starea armatei române și de propriile capacități de conducere și considera, în aceste circumstanțe, că prudența impunea refuzul responsabilităților propuse de britanici și francezi. În schimb, a insistat, cu o stăruință resimțită la Londra ca excesivă, pentru obținerea unei promisiuni publice unilaterale de ajutor militar, în ipoteza unui atac asupra României [59, p. 98]. Am arătat că Marea Britanie a respins inițial această solicitare, negăsind motive pentru care ar fi trebuit să ofere un asemenea angajament unilateral unui partener care nu era dispus să contribuie efectiv la construcția sistemului european de securitate urmărit la Londra și în condițiile în care polonezii și turcii manifestau, la rândul lor, o rezervă considerabilă față de ideea sprijinirii României. Parisul s-a dovedit, însă, mai receptiv la argumentele Bucureștiului și a exercitat presiuni asupra Londrei, în vederea formulării unor garanții unilaterale, în termeni care au corespuns aproape integral dorințelor românești. La momentul respectiv, conform evaluărilor noastre, acel rezultat a fost interpretat drept un succes notabil al diplomației ministrului afacerilor străine al României, Grigore Gafencu [59, p. 99]

(și mai este încă, uneori, prezentat astfel), deși, în vara anului 1940, evaluarea guvernului român asupra utilității și semnificației acestor garanții se schimbase într-atât, încât se ajunsese la ideea de a reproșa Marii Britanii acordarea acelui sprijin cerut insistent și, practic, fără contraprestație. Există indicii clare cu privire la faptul că, relativ repede, și la Paris au apărut îndoieli cu privire la înțelepciunea deciziei de a fi dat curs solicitărilor românești: în momentul în care francezii au încercat să avanseze spre o convenție militară care să stabilească, în termeni clari, modalitățile de punere în aplicare a garanției și l-au trimis în acest scop pe generalul Maxim Weygand la București (4-6 mai 1939), partea română a refuzat să se angajeze în discuție [59, p. 104]. Am putut constata că, prin această atitudine, România a ratat ocazia de a defini explicit conținutul concret și limitele garanțiilor primite, contribuind ea însăși în mod decisiv la o situație pe care avea să o regrete ulterior [59, p. 109-110].

În cercetările sintetizate în această lucrare am scos în evidență faptul că în intervalul cuprins între acordarea garanțiilor și sfârșitul verii anului 1939, România a urmărit, în raporturile cu Aliații occidentali, două obiective principale. Primul, în privința căruia rezultatele au fost limitate, a vizat obținerea unor credite și a unui volum semnificativ de armament britanic și francez. Tratatele economice semnate cu Parisul (31 martie 1939) și Londra (11 mai 1939) au prevăzut, într-adevăr, acordarea unor credite, însă cuantumul lor s-a dovedit mult sub nivelul dorit de autoritățile de la București. Mai mult, a devenit curând evident, inclusiv din explicațiile date personal de Secretarul britanic de Stat de la Foreign Office, Halifax, lui Gafencu, că, în cadrul acestor înțelegeri, Aliații occidentali nu erau dispuși „nici pe departe” să satisfacă comenzile de armament pe care România intenționa să le plaseze, întrucât propriile lor necesități militare aveau prioritate [56, p. 46-53].

Al doilea obiectiv, realizat cu mult mai mult succes, a constat în evitarea oricărei implicări reale în sistemul de alianțe pe care Marea Britanie căuta să îl construiască în jurul Germaniei, ca plasă de siguranță menită fie să descurajeze agresiunea, fie, în caz de eșec, să permită mobilizarea unui potențial suficient pentru un război pe două fronturi,

după modelul aplicat în Primul Război Mondial. Studiind documentele diplomatice și literatura istorică, am observat că dacă, la etapa anterioară, Bucureștiul refuzase instituirea unor raporturi bilaterale de securitate cu Londra și Parisul, de tipul celor pe care britanicii și francezii le negociau cu Turcia și Polonia, considerând că nu dispunea de forța necesară pentru asemenea angajamente, în această nouă fază, prin intermediul lui Gafencu, România a blocat orice cale de angajare indirectă a sa cu Aliații occidentali, prin tratatele pe care aceștia urmăreau să le încheie cu Polonia, Turcia și Uniunea Sovietică [76, p. 263-267]. Această linie de conduită a fost frecvent notată cu satisfacție de diplomația germană, care nu manifesta, practic, niciun fel de îngrijorare în legătură cu orientarea externă a României, nici măcar în privința garanției de securitate oferite de Aliați unui stat aflat, *de facto*, într-o poziție de izolare teritorială față de ei. Singura eventualitate care genera neliniște la Berlin – și asupra căreia Hitler a insistat în avertismentele adresate personal lui Carol II și lui Gafencu – era o eventuală revenire la linia lui Titulescu de apropiere politică față de URSS, din motivul evident că un atare scenariu ar fi dus la o potențială reiterare a situației din Primul Război Mondial în cadrul căruia – aliată simultan cu Anglia, Franța și Rusia, România nu putea fi supusă atât de ușor de Germania ca în acele luni ale anului 1939 când Bucureștiul nu se sprijinea pe nimic altceva decât pe niște declarații făcute în Parlamentul britanic și în cel francez [76, p. 156].

Astfel, din motivele pe care le-am menționat, Bucureștiul a respins solicitarea Aliaților occidentali de a transforma alianța cu Polonia din 1921, orientată împotriva unei potențiale agresiuni sovietice, într-o înțelegere *erga omnes*, atitudine la care s-a adăugat și cea identic ostilă afișată de Varșovia în raport cu această posibilitate [60, p. 65]. Conducerea României se temea că un asemenea pas putea provoca iritarea Germaniei, întrucât, prin generalizarea prevederilor alianței polono-române, România ar fi devenit, politic și militar, legată indirect de Anglia și Franța datorită tratatelor acestora (semnate sau în curs de semnare) cu Polonia [60, p. 62], ceea ce ar fi implicat intrarea automată în război împotriva Reich-ului, inclusiv în ipoteza unui atac

german îndreptat spre Vest. Astfel, am tras concluzia că Guvernul român nu doar că nu era pregătit să acționeze ca furnizor de securitate, dar dorea, în același timp, să beneficieze, fără costuri și riscuri, de arhitectura de securitate proiectată de democrațiile occidentale, fără a-și asuma, la rândul său, obligațiuni corespunzătoare [59, p. 98].

Am relevat în investigațiile noastre că în aceeași logică se înscrie opoziția Bucureștiului față de planurile franco-britanice de extindere a competențelor viitorului tratat de securitate cu Turcia asupra regiunii balcanice, influențată și de prezența factorului iugoslav, ostil și el acelui proiect, în politica românească. Deși diplomații britanici și francezi subliniau explicit în fața lui Gafencu că o asemenea extindere servea direct intereselor României, întrucât ar fi determinat Ankara să își asume sprijinirea unui eventual efort militar anglo-francez în favoarea Bucureștiului, ca urmare a garanțiilor oferite la 13 aprilie, ministrul român de externe a protestat împotriva declarațiilor publice anglo-turcă din 14 mai și franco-turcă 23 iunie 1939 care afirmau că preocupările lor de securitate se extindeau și asupra Peninsulei Balcanice [76, p. 205-223]. Mai mult, spre frustrarea occidentalilor și spre satisfacția Ankarei, Gafencu s-a opus solicitării formulate în iunie 1939 de Londra ca Turcia să acorde României garanții directe de securitate, deși un asemenea pas ar fi clarificat, în termenii cei mai concreți, modalitățile de aplicare a garanțiilor din 13 aprilie, dependente în mod decisiv de acordul turc și de accesul flotei britanice prin Strâmtori. Am subliniat în cercetările noastre că proiectele anglo-franceze de înțelegere cu Polonia și Turcia nu aveau în vedere amenințarea sovietică, fiind orientate exclusiv spre îngrădirea pericolului german. Ezitările și refuzurile românești nu au fost, așadar, determinate de teama față de URSS, ci de preocuparea de a nu provoca Germania. Factorul sovietic și temerile în raport cu acesta, după cum am constatat, aproape că nu apăreau deloc în argumentația oficială a Bucureștiului din această perioadă, iar declarațiile publice ale principalilor decidenți români indicau limpede că, la acel moment, nu amenințarea dinspre răsărit era cea care domina calculul politic. Această stare de lucruri ilustra, între altele, eficiența politicii lui Stalin în ceea ce privește devierea atenției statelor central- și est-europene de la ambițiile

și proiectele expansioniste ale URSS [76, p. 695].

De asemenea, în lucrările noastre publicate am arătat, în privința încercărilor occidentale de a integra România într-un sistem de securitate care să includă și Uniunea Sovietică, concretizate prin negocierile politice, apoi militare, din primăvara și vara anului 1939, că poziția inițială a Bucureștiului a fost categoric negativă. România se opunea până și semnării unui tratat anglo-franco-sovietic de asistență mutuală, deoarece un asemenea aranjament, legând-o indirect de URSS în baza garanțiilor din 13 aprilie, ar fi constituit un gest greu de justificat în fața Germaniei [76, p. 228]. Atitudinea respectivă a început să se nuanțeze spre sfârșitul lunii mai 1939, când perspectiva unui acord sovieto-german a prins să capete contur. Atât românii, cât și polonezii și britanicii au manifestat, de la acea dată, o mai mare deschidere față de posibilitatea cooperării cu Moscova [76, p. 237]. Bucureștiul nu s-a mai opus ideii unui acord de alianță anglo-franco-sovietic, cu condiția ca România să nu fie menționată explicit și ca textul să conțină prevederi care ar fi permis respingerea unei cereri sovietice de acces militar pe teritoriul său, deși Guvernul român nu excludea, în caz de conflict, eventualitatea de a solicita el însuși ajutor sovietic. În final, însă, după cum am arătat în studiile noastre, s-a dovedit că URSS nu era interesată de posibilitatea materializării unor atare scenarii: după ce la Moscova s-a constatat că Aliații, mai ales britanicii, nu erau pregătiți să ofere niciun fel de „recompense”, precum recunoașterea explicită a dreptului de intervenție sau de ocupație în statele vecine, în schimbul cooperării împotriva Germaniei, conducerea sovietică a preferat să obțină asemenea concesii de la Berlin, fapt care a încheiat în mod abrupt sterilele tratative trilaterale anglo-franco-sovietice din primăvara și vara anului 1939.

Am arătat, de asemenea că, în aceeași perioadă, începând cel târziu din mai 1939, devenea tot mai clară opțiunea românească pentru menținerea neutralității într-un viitor conflict de amploare [59, p. 106], ea fiind, la acea dată, în contradicție cu rolul pe care Aliații occidentali îl atribuiau România în eventualitatea războiului [70, p. 64-65]. Relațiile cu Aliații occidentali, deși formal cordiale, deveniseră încă de pe atunci

marcate de o profundă neîncredere reciprocă. Aceasta era alimentată, pe de o parte, de către autoritățile de la București, prin eschivarea sistematică de la cele mai importante inițiative franco-britanice de edificare a unei arhitecturi de securitate și, pe de altă parte, de suspiciunile întemeiate ale românilor privind disponibilitatea occidentalilor, în special, a britanicilor, într-o măsură mai mică, a francezilor, de a sacrifica integritatea teritorială a României Mari pentru a-și asigura sprijinul Bulgariei și Ungariei.

Dintr-o perspectivă comparată, în opinia noastră, strategia democrațiilor occidentale față de Europa de Sud-Est, în general, și față de România, în special, nu se deosebea în mod esențial de cea a Germaniei național-socialiste. Ambele tabere, deja conturate și resemnate în vederea confruntării viitoare, înțelegeau că partea care reușea să impună o nouă ordine politică regională (iar aceasta nu se putea face fără sacrificarea integrității teritoriale a României) dobândea, prin aceasta, controlul asupra Balcanilor și bloca accesul și expansiunea adversarului. Concluzia noastră este că, în consecință, atât Aliații, cât și Axa au intrat într-o competiție discretă pentru câștigarea bunăvoinței Sofiei și Budapestei, prin alimentarea sau încurajarea speranțelor revizioniste, în primul rând, bulgare, și, într-o măsură mai redusă, maghiare, din contul României. Atât la Londra, cât și la Berlin persista, totuși, convingerea că o presiune excesivă exercitată în această direcție risca să împingă Bucureștiul în brațele taberei adverse, ceea ce explica tonul încă prudent al acestei competiții la etapa respectivă [70, p. 64].

Concluzii la Capitolul II. În studiile noastre am ajuns la concluzia că schimbarea de orientare a politicii britanice după martie 1939 a fost mai degrabă graduală decât decisivă, iar tentativele de construire a unui sistem colectiv de securitate au fost marcate de rezervele și interesele divergente ale actorilor implicați. România a urmărit în mod constant obținerea de garanții și sprijin material din partea Aliaților occidentali, însă, fără a-și asuma obligații corespunzătoare, preferând o strategie prudentă, orientată spre evitarea angajării directe într-un conflict. Această linie externă a condus la ambiguități și la ratarea unor oportunități de consolidare a securității

sale. În același timp, relațiile cu Marea Britanie și Franța au fost afectate de neîncredere reciprocă și de diferențe de viziune strategică, în timp ce politica externă românească a gravitat tot mai clar în jurul obiectivului menținerii neutralității și al evitării provocării Germaniei. Privite în ansamblu, aceste evoluții arată că România s-a aflat într-o poziție defensivă și reactivă, încercând să beneficieze de protecție externă fără a se integra efectiv în arhitectura de securitate europeană, într-un context în care marile puteri urmăreau propriile calcule strategice, adesea în detrimentul stabilității regionale și al integrității teritoriale românești.

Capitolul III. Deteriorarea relațiilor României cu Anglia și Franța după pactul Molotov-Ribbentrop (septembrie–decembrie 1939)

În lucrările noastre apărute până acum, am subliniat că semnarea pactului Molotov-Ribbentrop a pus capăt tuturor încercărilor britanice de a construi o arhitectură de securitate la scară europeană și a marcat, pentru România, momentul în care au devenit vizibile, pentru ea însăși și pentru actorii externi, atât fragilitățile și slăbiciunile sale interne, cât și precaritatea întregii sale poziții internaționale [65, p. 120]. Opțiunea declarată a Bucureștiului pentru neutralitate, determinată de aceste vulnerabilități asupra cărora, timp de două decenii, se intervenise doar parțial și insuficient, a coincis, pe termen scurt și mediu, cu interesele Aliaților occidentali. Analizele britanice și franceze convergeau asupra concluziei că intrarea României în război nu era de dorit la acea etapă: în absența unor mijloace de sprijin substanțial superioare celor de care au dispus în cazul Poloniei, Londra și Parisul estimau că România ar fi fost rapid înfrântă și ocupată, iar exploatarea ulterioară de către Germania a resurselor românești ar fi influențat negativ evoluția conflictului [70, p. 66-67]. În același timp, după cum am observat, neutralitatea României corespundea și intereselor Berlinului: în contextul acordurilor economice cu URSS și al executării fără rezerve de către București a obligațiilor asumate prin Tratatul din 23 martie 1939, ale cărui clauze urmau să fie în scurt timp modificate încă o dată în favoarea Germaniei, conducerea nazistă nu avea niciun motiv să urmărească o invazie a teritoriului românesc.

După cum am evidențiat, invazia sovietică a Poloniei a fost momentul în care problema aplicabilității garanțiilor din 13 aprilie 1939, în ipoteza unei agresiuni sovietice, a fost, pentru prima dată, formulată explicit, prin Gafencu solicitându-se guvernului britanic o asigurare în acest sens la 27 septembrie 1939 [62, p. 121]. Însă, Tilea fusese informat, chiar înainte de anunțarea publică a acelor garanții, că ele nu vizau un scenariu de conflict cu Uniunea Sovietică; dar, la acea dată el a ales să ascundă de Guvernul român precizarea britanicilor și chiar i-a rugat să nu o comunice la București. Astfel se explică faptul că, atunci când la sfârșitul lui septembrie 1939, Gafencu a întrebat la Paris și

Londra în ce mod intenționau Aliații să sprijine România în caz de atac sovietic, i s-a prezentat, fără echivoc, exact limita pe care Tilea o trecuse sub tăcere [52, p. 96-97]: garanția fusese concepută exclusiv în raport cu pericolul Axei [62, p. 122-123], iar ședința Guvernului britanic din 6 octombrie 1939 a aprobat și reafirmat această poziție [52, p. 97]. Evoluțiile ulterioare au arătat că britanicii și francezii ar fi considerat justificată o intervenție în favoarea României și împotriva URSS numai dacă devenea incontestabil că Moscova acționa în alianță irevocabilă cu Berlinul. Anume din acest punct de vedere trebuie privită atitudinea lor față de negocierile turco-sovietice din septembrie–octombrie 1939, când, în primul rând britanicii, dar și francezii, fuseseră, la început, dispuși să le dea sovieticilor asigurări foarte clare că nu ar fi intervenit prin Strâmtori în cazul unui atac sovietic asupra României. Eșecul acelor tratative, provocat, în principal, de încercarea Moscovei de a prelua controlul Strâmtorilor și de a introduce în tratatul proiectat o „clauză germană" care să impună Ankarei neutralitatea față de Reich, în conformitate cu articolul 4 al pactului de neagresiune sovieto-german ce stipula că „nici una dintre părțile contractante nu poate face parte din niciun fel de grup de puteri care vizează direct sau indirect cealaltă parte", a modificat, însă, datele problemei: odată ce URSS apărea ca avocat activ al intereselor germane în raport cu Turcia, disponibilitatea occidentalilor de a menaja pretențiile sovietice la adresa României a scăzut corespunzător [67, p. 115]. În acel climat, după cum am constatat în studiile noastre, diplomații turci, francezi și britanici au început, în lunile octombrie–decembrie 1939, să transmită Bucureștiului declarații care lăsau să se înțeleagă că Anglia, Franța și Turcia ar fi putut să intervină împotriva URSS în baza garanțiilor din 13 aprilie. Fluctuațiile occidentalilor reflectau, în fond, modul în care era perceput gradul de apropiere dintre Moscova și Berlin; în cazul Parisului, ele erau legate și de ideea pregătirii unui „front oriental" în Balcani. Însă, în cele din urmă, Aliații (și, în primul rând, Londra) au mizat corect pe premisa că interesele de fond ale Germaniei și Uniunii Sovietice erau incompatibile și că, odată încheiată împărțirea spațiului est-european, antagonismul latent dintre ele avea să reapară inevitabil [65, p. 121]. Pornind de la

acel calcul, britanicii și francezii au informat Bucureștiul că erau pregătiți să-și onoreze garanțiile din 13 aprilie 1939 numai în condițiile în care România ar fi putut garanta, cel puțin, concursul Turciei și neutralitatea binevoitoare a Italiei. Răspunsul dat românilor la 13 decembrie 1939, formulat, după cum am specificat, într-un limbaj extrem de diplomatic, corespundea perfect intereselor Aliaților în orice scenariu: condițiile puteau fi întrunite doar într-o situație în care colaborarea sovieto-germană căpăta forma unei alianțe *de facto* sau *chiar de jure*, caz în care nici Ankara, nici Londra și Parisul nu ar mai fi avut motive să continue politica de menajare a Moscovei, iar Roma ar fi fost împinsă să caute o apropiere de democrațiile occidentale. La momentul comunicării răspunsului nu exista, însă, nicio certitudine în această privință, iar britanicii și francezii erau conștienți că în circumstanțele existente Turcia nu ar fi consimțit să aprobe o acțiune militară de sprijinire a României, pe care ei înșiși nu o doreau. Prin urmare, formula propusă Bucureștiului a echivalat, în fapt, cu un refuz politicos [65, p. 121]. Pe de altă parte, era greu de imaginat, chiar și ipotetic, cum ar fi putut Londra și Parisul să sprijine efectiv România împotriva URSS fără acordul Ankarei pentru trecerea flotei aliate prin Strâmtori și în condițiile tensionate ale relațiilor româno-bulgare [52, p. 98].

Analiza noastră arată că, atât timp cât Uniunea Sovietică acționa independent de Germania, chiar dacă în limitele trasate de pactul Molotov-Ribbentrop, puterile occidentale nu aveau nicio motivație să solicite Turciei accesul prin Strâmtori în vederea unei intervenții în favoarea României și nu ar fi făcut niciodată un asemenea pas [52, p. 98-100]. Dacă o astfel de ipoteză ar fi fost luată în calcul sau ar fi prezentat un interes real pentru britanici și francezi, inițiativa definirii unui plan de acțiune ar fi trebuit să pornească chiar de la ei, nu să li se ceară românilor să obțină în prealabil consimțământul turcilor. Lipsa de interes față de amenințarea sovietică la adresa României a fost confirmată și de conținutul protocolului secret nr. 2 al tratatului tripartit anglo-franco-turc din 19 octombrie 1939 [67, p. 115-116], care exonera Ankara de orice obligație de sprijin față de Londra și Paris în

eventualitatea unei intervenții occidentale în favoarea României și împotriva URSS. Această prevedere demonstrează, dincolo de orice îndoială, că marile democrații nu concepeau o confruntare militară cu Uniunea Sovietică în apărarea României decât, așa cum am arătat în studiile noastre, în condițiile unei alianțe sovieto-naziste suficient de strânse pentru a redefini fundamental cadrul strategic [62, p. 117].

În investigațiile noastre am urmărit modul în care, confruntate cu un refuz mascat, autoritățile române au reacționat în mai multe sensuri. Astfel, am arătat că aproape imediat, diplomații români au reluat demersurile în vederea accelerării livrărilor de echipament militar, însă – inclusiv din cauza intensificării livrărilor de petrol românesc către Germania, fără să obțină rezultate semnificative mai ales în ceea ce privea cel mai dorit echipament: apărarea antiaeriană, antitanc și avioanele de luptă [58, p. 136-141]. În același timp, românii au încercat să-și consolideze poziția prin inițiativa constituirii unui bloc de state neutre format din Italia, Bulgaria și Ungaria, la care s-ar fi adăugat membrii Înțelegerii Balcanice. Acel grup urma să funcționeze ca un pol neutru de putere în Europa, cu scopul declarat de a limita extinderea războiului în regiune. Londra și Parisul au privit favorabil acest proiect al lui Gafencu, văzând în el un instrument de neutralizare, și, eventual, de atragere de partea lor, a Italiei [69, p. 132], precum și o posibilă etapă preliminară în realizarea unui alt plan, susținut mai ales de Franța: deschiderea, printr-o debarcare aliată în Balcani, a unui al doilea front continental. Respectiv, Berlinul și Moscova s-au străduit să blocheze proiectul, pe care îl considerau, nu fără temei, favorabil intereselor Aliaților, mai ales, în condițiile în care Turcia, legată de puterile occidentale prin Tratatul de securitate din 19 octombrie 1939, ar fi trebuit să facă parte din noua construcție. Sub presiunea directă a Germaniei, Italia a respins în cele din urmă inițiativa [69, p. 133].

Concluzii la Capitolul III. Cercetările pe care le-am efectuat evidențiază că, în urma pactului Molotov–Ribbentrop, vulnerabilitatea României era evidentă, iar opțiunea pentru neutralitate nu a fost rezultatul unei strategii autonome solide, ci expresia limitelor capacităților interne și a constrângerilor externe. Această neutralitate a

coincis temporar cu interesele marilor puteri occidentale, cât și cu cele ale Germaniei, fără a oferi României garanții reale de securitate. Totodată, demersurile diplomatice românești din această perioadă au scos la iveală caracterul restrictiv și condiționat al garanțiilor occidentale, care excludeau în mod clar scenariul unei agresiuni sovietice, singura posibilă excepție în acest sens apărând doar în ipoteza definitivării unei alianțe între Moscova și Berlin. Ambiguitatea și fluctuațiile poziției britanice și franceze în această privință au reflectat, în esență, propriile calcule strategice și nu niște angajamente ferme față de România. În acest context, răspunsul occidental din decembrie 1939 la zisele demersuri a reprezentat, în fapt, un refuz diplomatic, confirmând lipsa disponibilității reale de intervenție în apărarea României împotriva Uniunii Sovietice. De altfel, constrângerile geopolitice și dependența de factori precum acordul Turciei sau poziția Italiei făceau practic imposibil un sprijin efectiv. Reacțiile autorităților române demonstrează conștientizarea acestor limite, însă și incapacitatea de a le depăși: tentativele târzii de înarmare cu sprijin occidental au rămas fără rezultate semnificative, iar proiectele românești de consolidare a legăturilor cu actorii regionali au fost blocate de opoziția puterilor totalitare. Astfel, s-a impus concluzia că situația României la sfârșitul anului 1939 a fost una de izolare strategică. ;arile puteri își subordonau deciziile exclusiv propriilor interese, în timp ce opțiunile Bucureștiului erau drastic limitate.

Capitolul IV. Tendința României de menținere a cooperării cu Aliații occidentali (ianuarie–mai 1940)

Am arătat în studiile noastre că, confruntată cu refuzul Aliaților de a-și onora garanțiile de securitate în raport cu amenințarea sovietică, diplomația română a desfășurat începând cu sfârșitul lui decembrie 1939 o serie de demersuri la Roma și Ankara în încercarea de a satisface condițiile enunțate de Aliați pentru materializarea garanțiilor din 13 aprilie, în eventualitatea unei agresiuni sovietice. În privința Italiei, am subliniat că aceste eforturi au fost sprijinite de Londra și Paris, care urmăreau în continuare să desprindă Roma de orbita Berlinului și au speculat în acest scop percepția că Germania adopta o linie prea apropiată de cea sovietică în Balcani, contrară intereselor italiene – argument cu greutate suplimentară după experiența războiului sovieto-finlandez [71, p. 131]. Diplomația franceză a insistat, mai ales, pentru ca Italia să-și asume angajamente explicite față de România în chestiunea Basarabiei, mergând până acolo încât la 9 ianuarie 1940 lui Ciano i s-a promis sprijinul Parisului pentru o asemenea formulă [69, p. 136], deși gradul de sinceritate al acestor promisiuni rămâne dificil de evaluat. Ciano părea, potrivit surselor consultate, mai receptiv decât Mussolini la deschiderea anglo-franceză și la apelurile românești; totuși, în martie 1940, în contextul încheierii conflictului sovieto-finlandez, dictatorul italian a optat ferm pentru aprofundarea relațiilor cu Germania, care a intermediat rapid o reconciliere a Romei cu Moscova. Deși, la acea dată, Londra și Parisul erau deja convinse că regimul fascist nu intenționa să ofere României vreun ajutor concret împotriva URSS, constatau, totuși, că Roma a continuat, până în aprilie, practica asigurărilor iluzorii adresate Bucureștiului [71, p. 134].

În cazul Turciei am constatat o situație similară: în primele luni ale anului 1940, Ankara transmitea Bucureștiului declarații care alimentau speranța unui sprijin militar împotriva URSS, dar în discuțiile confidențiale cu Aliații dădea de înțeles că nu ar fi avut obiecții față de o eventuală anexare sovietică a Basarabiei [65, p. 118]. În același timp, autoritățile de la Ankara refuzau constant, în pofida propunerilor românești, să negocieze sau să semneze o convenție militară care să

prevadă clar mecanismele unei intervenții turcești în sprijinul unei acțiuni aliate, în eventualitatea unui atac sovietic asupra României [75, p. 442-443]. Cu toate acestea, după cum am constatat, până la începutul lunii mai 1940, la București părea să domine convingerea, sau, cel puțin, dorința de a crede că eforturile pentru obținerea concursului turc și italian dăduseră rezultate, impresie susținută de unele documente diplomatice interne, în notele sale personale, deși Gafencu lăsa să se vadă o apreciere mult mai lucidă a realității [76, p. 448]. În rapoartele franceze și britanice situația era evaluată realist: atât Roma, cât și Ankara erau considerate, în fond, indisponibile pentru o implicare reală în favoarea României [57, p. 58-70].

În cercetările noastre am remarcat că, pe măsură ce devenea limpede că nu putea conta pe un sprijin efectiv al Aliaților împotriva Uniunii Sovietice, România s-a apropiat tot mai mult de Germania, cu costuri tot mai mari pentru relația cu Occidentul. În decembrie 1939, această reorientare s-a materializat printr-un nou acord comercial care garanta Reich-ului o cotă sporită din exportul de petrol românesc, iar statul român a început să creeze instrumentele prin care, ulterior, avea să constrângă companiile petroliere occidentale să vândă produse petroliere Germaniei – cotele de export și Comisariatul național al petrolului [76, p. 503]. În plan diplomatic, Bucureștiul a căutat medierea Berlinului, solicitând în decembrie 1939 deschiderea unor negocieri sovieto-române bazate pe o cedare teritorială limitată în Basarabia [53, p. 87-88]. În aceeași lună, autoritățile române au propus, prin intermediul italienilor, încheierea unui tratat cu Ungaria, fundamentat pe o concesie teritorială românească limitată în vestul Transilvaniei; Budapesta a respins, însă, propunerea ca fiind insuficientă. Berlinul a ignorat inițiativa [55, p. 88-92], iar Bucureștiul nu a mai revenit asupra ei, cu atât mai mult cu cât eșecurile inițiale ale Armatei Roșii în Finlanda au alimentat, pentru o scurtă perioadă, un curaj neașteptat în rândul conducerii politice și militare române, risipit rapid după victoria URSS [65, p. 71]. Potrivit surselor britanice și franceze, la conferința Înțelegerii Balcanice de la Belgrad, în februarie 1940, Gafencu părea dispus să ia în calcul o cedare și în Dobrogea, dar modul grăbit în care

partea turcă a căutat să împingă lucrurile în acea direcție, precum și lipsa disponibilității Sofiei de a adera, în compensare, la Înțelegerea Balcanică, au blocat orice evoluție în direcția dorită de Occident [55, p. 92-99].

În urma studierii surselor britanice, am ajuns la concluzia că poziția Londrei în chestiunea Basarabiei a cunoscut o vremelnică nuanțare favorabilă României în lunile martie–aprilie 1940 [75, p. 438]. Pe de o parte, deznodământul Războiului de Iarnă a întărit temporar la Londra impresia că asocierea sovieto-germană nu era doar o înțelegere tactică, ci tindea spre o alianță de facto; pe de altă parte, demersurile românești i-au convins pe unii diplomați britanici că Bucureștiul ar fi fost dispus să se apere cu arma în mână împotriva unei agresiuni sovietice. În acest context, în interiorul unei părți a corpului diplomatic britanic s-a conturat, pentru scurt timp, tendința unei recalibrări a politicii Londrei față de problema basarabeană, întemeiată pe ideea că era în interesul Marii Britanii să contribuie, dacă anumite condiții ar fi fost îndeplinite, la apărarea României în fața URSS [76, p. 480-493]. Au fost inițiate și unele demersuri prospective la Ankara pentru a convinge Turcia să studieze această posibilitate. Turcii, însă, după cum rezultă din documentele cercetate, au respins însă inițiativa, menținându-și refuzul de a se angaja în orice aranjament concret de apărare a României [75, p. 439-440], iar Franța a adoptat, la rândul ei, o poziție negativă, din motive care nu reies cu aceeași claritate din documentele cercetate, cu atât mai mult cu cât la Paris se considera, pe atunci, că tandemul sovieto-german evoluase spre o alianță de facto [76, p. 485, 495]. Nivelul real la care noua abordare britanică a fost discutată și acceptată rămâne neclar: nu există indicii concludente că ea a fost comunicată oficial României sau că ar fi fost ratificată de Guvernul de la Londra, ceea ce sugerează că a rămas, cel mult, la stadiul unei inițiative de lucru în interiorul aparatului diplomatic britanic [76, p. 485].

Concluzii la Capitolul IV. Din analiza efectuată în lucrările publicate rezultă că demersurile diplomatice ale României din perioada studiată s-au desfășurat într-un context internațional profund nefavorabil, caracterizat prin lipsa de coerență și de angajament real din

partea Aliaților, precum și prin atitudinea duplicitară a actorilor regionali. Atât Italia, cât și Turcia au întreținut, prin declarații ambigue și promisiuni neconcretizate, iluzia unui sprijin care, în realitate, nu a existat, fapt recunoscut clar în evaluările franceze, dar mai ales britanice. În același timp, menținerea indisponibilității Londrei și Parisului de a transforma garanțiile oferite într-un mecanism efectiv de securitate a contribuit la accentuarea izolării României în acele luni. Pe acest fond, am constatat orientarea treptată a Bucureștiului către Germania ca o consecință directă a lipsei de alternative viabile, chiar dacă această reorientare a implicat concesii economice și disponibilitatea de a explora niște concesiuni teritoriale limitate în raport cu vecinii. Inițiativele românești de negociere, cu URSS, cu Ungaria sau cu Bulgaria în cadrul Înțelegerii Balcanice, nu au produs rezultate concrete, fiind fie ignorate, fie respinse, fie blocate de interesele divergente ale marilor puteri. În ceea ce privește poziția Marii Britanii, deși am putut observa o anumită tendință temporară de reevaluare a politicii sale față de problema basarabeană, aceasta nu a depășit nivelul unor reflecții interne și nu s-a materializat în acțiuni sau angajamente oficiale.

Capitolul V. Declinul relațiilor româno-britanice pe fundalul pierderilor teritoriale și al realinierii externe a României (iunie-septembrie 1940)

Pe fundalul intensificării amenințării sovietice la frontierele de est și nord-est ale României, al prăbușirii Franței și al alinierii deschise a Italiei la politica germană, succesele militare ale Reich-ului în nordul și vestul Europei apăreau la București cu atât mai impresionante și mai descurajante pentru orice altă politică externă decât una progermană [76, p. 494]. În acele împrejurări, spre sfârșitul lunii mai 1940, Carol II a decis renunțarea la politica de neutralitate și orientarea declarată către Germania, în speranța că o asemenea repoziționare ar fi putut aduce noi garanții de securitate, de această dată germane, menite să le înlocuiască pe cele britanice, devenite inaplicabile din punct de vedere românesc. Am arătat că singurul care s-a opus acestei opțiuni a fost Gafencu, convins că Germania nu constituia un sprijin credibil împotriva URSS; tocmai de aceea el a fost înlocuit la 1 iunie 1940 cu Ion Gigurtu [53, p. 78]. Am subliniat, însă, că rămâne dificil de precizat ce tip de garanții credeau Carol II, premierul Tătărescu, sau ministrul de extene Gigurtu, că ar fi putut obține de la Berlin, de vreme ce în momentul adoptării deciziei de abandonare a neutralității era greu de imaginat că ei nu înțeleseseră că asemenea garanții nu puteau privi integritatea teritorială a României. Sursele cercetate arată clar că germanii indicaseră în repetate rânduri, până la 26 iunie 1940 – uneori voalat, dar suficient de transparent –, că vedeau drept inevitabilă recurgerea Bucureștiului la concesiuni teritoriale în favoarea tuturor vecinilor săi revizioniști, scenariu pe care Tătărescu și Gigurtu nu îl respingeau, în principiu, în raport cu niciuna dintre frontierele statului român [76, p. 518-520].

La nivelul motivațiilor reale, miza problemei a constat pentru noi în a determina dacă prioritară a fost asigurarea securității României, din perspectiva menținerii integrității teritoriale sau, mai curând, conservarea cu orice preț a unui regim profund corupt și cu o legitimitate internă puternic erodat [61, p. 30]. Analiza dovezilor și indiciilor disponibile demonstrează că a doua ipoteză se apropie mai mult de realitate: protejarea puterii personale a lui Carol II și a cercului restrâns

din jurul său a reprezentat criteriul în funcție de care monarhul și regimul său au impus populației costurile teritoriale cunoscute. Cum, în fond, nici regele, nici camarila sa nu își sacrificau propriile poziții sau bunuri, ci transferau integral povara asupra societății – asupra acelui „popor român" cu care întreținea legături limitate și adesea pur retorice, strategia alinierii docile la exigențele Berlinului a părut, în logica lor, acceptabilă. Această orientare a fost prezentată opiniei publice drept o ajustare logică și rațională la un nou context geopolitic, iar pentru a justifica deciziile și a disimula obiectivele reale, a fost construit mitul salvării statului prin sacrificiu teritorial limitat [61, p. 31].

Este adevărat că, așa cum arată sursele consultate, la 17 iulie 1940, Hitler l-a amenințat în termeni foarte direcți pe Carol II cu dispariția statului român dacă Bucureștiul nu accepta cedări în favoarea Budapestei și Sofiei, amenințare reluată ulterior de Ribbentrop. Totuși, am arătat că Carol II recursese la evacuarea Basarabiei înainte de această presiune explicită, iar Berlinul a început să invoce pericolul „dispariției" României abia după 28 iunie, în momentul în care devenise clar că la conducerea țării se afla un guvern incapabil să organizeze o minimă rezistență și ușor de manevrat și intimidat prin simple amenințări [61, p. 36]. Atitudinea respectivă a Germaniei a fost, în acest sens, consecința conduitei Guvernului român din 28 iunie 1940, iar nu cauza sa.

După cum am arătat în publicațiile noastre, motivația centrală a acceptării fără luptă a ultimatumului sovietic din 28 iunie 1940 a rezidat în obiectivul lui Carol II de a-și conserva puterea personală. În acest scop, regimul său a promovat mitul – ulterior preluat și amplificat de o parte a istoriografiei românești [61, p. 34-64] – potrivit căruia, dacă România ar fi ales să apere militar teritoriile de la est de Prut, ar fi fost, fără îndoială, atacată simultan de Bulgaria și Ungaria, iar însăși existența statului ar fi fost pusă în joc [61, p. 33-63]. În realitate, după cum am subliniat, teama principală a regelui și a anturajului său ținea de imprevizibilitatea evoluțiilor interne în condițiile unei rezistențe armate: camarila cunoștea starea de degradare a instituțiilor statului, în primul rând, a armatei [58, p. 142-144], și se temea de un conflict deschis, din

perspectiva interesului său de a se menține la putere. De aceea a fost elaborată o narațiune pentru care nu există dovezi documentare, menită să acopere faptul că, din preocupare pentru propria lor siguranță și poziție, Carol II și camarila sa au impus evacuarea teritoriului basarabean. Din același motiv, critica acestei decizii a fost ulterior stigmatizată drept „nepatriotică" [61, p. 71], iar, așa cum rezultă din sursele britanice pe care le-am studiat, guvernul lui Carol II a fost primul care a încercat să îi convingă pe românii din Transilvania că armata română nu ar fi fost în măsură să se opună celei maghiare și că o nouă cedare era, astfel și din nou, „necesară" [76, p. 616-617]. După cum am subliniat în studiile noastre, obiectivul principal al monarhului a rămas, până la capăt, conservarea propriei puteri și a regimului său [53, p. 94-95]. Rezultatul cedărilor în lanț a contrazis, însă, calculele inițiale: strategia sacrificiilor teritoriale impuse fără luptă a produs efectul contrar celui urmărit, chiar dacă regele a reușit, în cele din urmă, să fugă din țară într-un mod mult mai puțin costisitor pentru sine decât lasă să se înțeleagă gravitatea responsabilităților sale [61, p. 31].

Am atras atenția asupra faptului că, în timpul crizei generate de ultimatumul sovietic, Guvernul român nu a considerat necesar să se consulte cu reprezentantul Guvernului britanic la București, Reginald Hoare, iar invocarea formală a garanțiilor din 13 aprilie nici nu a intrat în discuție, cu atât mai mult cu cât o potențială invocare de acest fel presupunea, în prealabil, demonstrarea voinței de a rezista militar contra agresiunii sovietice, voință pe care conduita lui Carol II între 26 și 28 iunie a infirmat-o categoric. În schimb, după evacuarea fără luptă a Basarabiei, regele a denunțat public garanțiile din 13 aprilie 1939, socotind că un asemenea gest demonstrativ ar fi putut contribui la câștigarea bunăvoinței lui Hitler [53, p. 89-90]. Însă acel act de repudiere a garanției conținea un element de mistificare, presupunând o interpretare a garanțiilor potrivit căreia acestea ar fi fost acordate României printr-o manevră înșelătoare sau chiar împotriva voinței sale, în condițiile în care diplomația de la București făcuse eforturi intense pentru a le obține exact în forma în care fuseseră, în cele din urmă, formulate [68, p. 83]. De asemenea, am arătat că un element

semnificativ în reformularea discursului oficial în această privință a fost adoptarea de către conducerea română a narațiunii propagandei germane care atribuia Marii Britanii un rol decisiv în „intriga" ce ar fi condus la ocuparea sovietică a Basarabiei. În sursele oficiale și semioficiale românești de după 26–28 iunie apare frecvent, în mod, mai degrabă, insinuant decât explicit, sugestia că responsabilitatea poziției dificile în care ajunsese România ar fi trebuit atribuită Londrei. Această teză, preluată și adaptată din discursul german, susținea că Bucureștiul ar fi aderat la linia politică a Marii Britanii, pentru ca apoi să fie „trădat" și abandonat în fața inamicilor săi, în primul rând a URSS [66, p. 64]. În publicațiile noastre am arătat, că în realitate, politica lui Carol II, prin intermediul lui Gafencu, urmărise sistematic evitarea integrării într-o arhitectură de securitate colectivă construită în vederea îndiguirii Germaniei. Aliaților li s-a transmis în numeroase rânduri că Bucureștiul nu intenționa să își asume obligațiuni militare concrete, nici în cadrul unor formate multilaterale, nici prin înțelegeri bilaterale ferme cu Londra sau Parisul. Situația critică în care România s-a găsit în 1940 a fost, după cum am conchis, rezultatul deciziilor luate de conducerea sa politică, și pe care aceasta a refuzat ulterior să le recunoască [59, p. 104-110].

Am menționat, așadar, că imediat după anexarea Basarabiei, Carol II a adoptat, în mod deliberat și ostentativ, o politică de subordonare față de Germania, sperând că astfel va obține sprijinul lui Hitler de a-și păstra tronul [53, p. 98-99]. În același registru se înscriau și măsurile îndreptate direct împotriva intereselor britanice în România: confiscarea navelor de transport sub pavilion britanic, francez și al altor state aliate de pe Dunăre, puse apoi la dispoziția Germaniei, sau expulzarea inginerilor britanici acuzați de intenții de sabotaj [53, p. 86-87]. Pe plan intern, monarhul a încercat să ofere Berlinului imaginea unei alinieri ideologice, anunțând formarea unui partid desemnat chiar de el drept „totalitar" și recurgând la cooptarea parțială a Mișcării Legionare la guvernare [68, p. 84].

Am luat notă în studiile noastre de faptul că factorii de decizie de la Londra au perceput aceste gesturi ca profund ofensatoare și au

ajuns la concluzia că nu mai exista niciun motiv întemeiat pentru menajarea intereselor românești [68, p. 83-84]. În consecință, Londra a încercat, în propriul interes, valorificarea tendinței de radicalizare și materializare a revendicărilor teritoriale ungare și bulgare. După denunțarea publică a garanțiilor, britanicii au încurajat, într-o formă mai mult sau mai puțin directă pretențiile revizioniste la adresa României: în cazul Ungariei, considerată deja ferm integrată în sfera Axei, Londra a adoptat strategia abținerii de la orice sfat de reținere sau avertisment împotriva unor „aventuri periculoase", în timp ce față de Bulgaria poziția a fost mai explicită, Londra recunoscând, pe canale diplomatice, legitimitatea revendicărilor bulgare în Dobrogea și lăsând clar să se înțeleagă că nu ar fi avut obiecții nici în eventualitatea recurgerii la forță [54, p. 57].

Am arătat că, în paralel, britanicii au declanșat, prin propriile canale de presă și propagandă, iar în România, prin intermediul rețelelor de influență disponibile, o campanie menită să stimuleze rezistența românească la revendicările maghiare în Transilvania [54, p. 47]. Motivațiile acelei strategii se regăseau în mai multe scenarii anticipate și urmărite: dacă, în mod neașteptat, Carol II și-ar fi descoperit unele capacități care i-ar fi permis să respingă ultimatumul lui Hitler, se miza că Ungaria va ataca România, iar conflictul, prin logica intereselor, ar fi putut antrena Germania și URSS în tabere diferite – obiectivul central al proiectelor britanice în Balcani (alături de acela de a preveni un conflict turco-sovietic) [64, p. 12] după eșecul încercării anterioare de a crea un pol de aparentă neutralitate regională. Se lua, de asemenea, în calcul posibilitatea ca, în cazul declanșării conflictului, România să recurgă la distrugerea industriei petroliere sau, cel puțin, să se producă perturbarea gravă a rețelelor de comunicație și a fluxurilor comerciale prin care Germania exploata economic Balcanii, ceea ce ar fi afectat direct capacitatea de război a Reich-ului și l-ar fi forțat pe Hitler să intervină militar, cu efecte potențial destabilizatoare asupra relațiilor germano-sovietice. O altă ipoteză avea în vedere că stimularea spiritului de rezistență al opiniei publice, în condițiile în care Carol II persista pe linia cedărilor, ar fi putut conduce la căderea regimului și la instalarea

unui guvern favorabil revenirii la politica de neutralitate [54, p. 46].

După cum am evidențiat în cercetările publicate, în pofida acestor calcule, niciunul dintre scenariile proiectate de analiștii britanici nu s-a realizat în forma imaginată. Cauza principală a acelui eșec a rezidat în influența covârșitoare exercitată de Germania la Budapesta, Sofia și București, suficientă pentru a preveni o ieșire de sub control a situației în sensul dorit de Londra. Totuși, eșecul a fost unul parțial, căci unele dintre consecințele anticipate în mai toate aceste planuri s-au manifestat ca efect al dictatului de la Viena din 30 august: sub presiunea reacției publice interne, Carol II a părăsit, într-adevăr, tronul, însă guvernul condus de Antonescu nu a revenit la politica de neutralitate, în condițiile unei amenințări sovietice persistente și a unei presiuni continue la frontiera de est [54, p. 47-48], care făceau dificilă adoptarea unei asemenea posturi externe. În plus, aranjamentul impus la Viena nu a satisfăcut nici România, nici Ungaria, iar conducerea sovietică s-a declarat, la rândul său, nemulțumită de modul în care Berlinul a gestionat criza inclusiv de garanțiile de securitate acordate României, care vizau în mod evident pericolul sovietic. Atitudinea Moscovei, după cum am precizat, a fost definită de refuzul de a recunoaște exclusivitatea intereselor germane în Ungaria și România, ceea ce a alimentat la rândul său tensiuni în cadrul raporturilor germano-sovietice [54, p. 48].

Am arătat în studiile noastre că Londra a salutat acordul de la Craiova ca pe un model de reglementare pașnică a diferendelor teritoriale, insistând asupra faptului că Marea Britanie nu se opunea în mod absolut modificărilor de frontiere atâta vreme cât acestea erau rezultatul unor înțelegeri între statele direct interesate, în lipsa presiunii externe și fără recurs la amenințarea sau utilizarea forței. Pe de altă parte, reieșind din aceeași logică declarată, Guvernul britanic a anunțat că nu recunoștea dictatul de la Viena, considerându-l produsul unei constrângeri din partea Axei [54, p. 56-57]. Totuși, dincolo de acest cadru declarativ, se poate observa că, deși Londra condamna public revizionismul care recurgea mijloace de presiune militară, nu ezitase, totuși, să încurajeze în culise Bulgaria să încerce satisfacerea revendicărilor sale teritoriale împotriva României, inclusiv, prin forță.

De asemenea, britanicii nu au reacționat public împotriva anexării sovietice a Basarabiei, impuse sub amenințarea forței și realizată cu concursul german, cu aceeași fermitate demonstrată în Parlamentul lor de la Londra față de dictatul de la Viena [53, p. 93], ceea ce arată că principiile invocate oficial aveau, în realitate, un cu totul alt fundament decât cel declarat.

Referitor la analiza factorilor interni care au făcut posibilă dezintegrarea teritorială a României fără o rezistență organizată, am arătat în publicațiile noastre că observatorii britanici au identificat drept cauză internă fundamentală starea de dezbinare a societății, generată de ineficiența și corupția aparatului administrativ, precum și de adâncirea inegalităților sociale care subminaseră coeziunea și capacitatea de mobilizare a statului [66, p. 62].

Concluzii la Capitolul V. Rezultatele cercetărilor pe care le-am publicat arată că abandonarea neutralității și orientarea către Germania a reprezentat expresia falimentului strategiei anterioare, dar și a incapacității formulării unui curs extern mai adecvat. Așteptările privind obținerea unor garanții reale din partea Berlinului s-au dovedit iluzorii, în condițiile în care Germania indicase asupra inevitabilității unor concesii teritoriale, iar liderii români erau, în esență, conștienți de acest fapt. Din evaluarea motivațiilor acestei decizii rezultă că obiectivul central al regimului lui Carol II nu a fost apărarea integrității teritoriale, ci conservarea puterii și, implicit, protejarea structurii pe care aceasta se sprijinea, adică, a regimului politic existent. Deciziile majore privind acceptarea ultimatumului sovietic și politica cedărilor succesive au fost determinate de această logică, fiind ulterior justificate prin construcții propagandistice menite să legitimeze opțiunile adoptate și să transfere responsabilitatea asupra unor factori externi sau asupra unor constrângeri înfățișate drept inevitabile. Anume din acest motiv, subordonarea față de Germania a fost dublată de o reconfigurare a discursului oficial și de măsuri concrete îndreptate împotriva legăturilor cu Marea Britanie, fără ca acestea să aducă beneficii reale în planul securității. Reacția Londrei, caracterizată printr-o combinație de ostilitate, pragmatism și calcul strategic, a contribuit la agravarea

situației României, inclusiv prin încurajarea indirectă a revendicărilor teritoriale ale vecinilor și prin urmărirea unor scenarii proprii care nu aveau în vedere interesele românești. Concluzia generală în legătură cu evenimentele și procesele examinate în acest capitol este că dezintegrarea teritorială a României din 1940 a fost rezultatul conjugat al presiunilor externe și al deciziilor interne, în care rolul determinant l-au avut slăbiciunile structurale ale statului și opțiunile politice ale conducerii sale. Lipsa de coeziune internă, corupția și incapacitatea instituțională au limitat drastic capacitatea de reacție, facilitând impunerea soluțiilor externe și amplificând efectele acestora asupra statului român.

Capitolul VI. Ruperea relațiilor româno-britanice sub regimul Antonescu: cauze și consecințe

Referitor la sfârșitul relațiilor româno-britanice în contextul aprofundării conflictului mondial, cercetarea noastră s-a concentrat pe două paliere: în primul rând, a fost analizat modul în care Antonescu își configura politica externă între Germania, URSS și Marea Britanie, dar și maniera în care, în al doilea rând, Londra își reconsidera treptat atitudinea față de România, față de anexările sovietice și față de arhitectura postbelică a Europei de Est. Am arătat că combinația acestor două planuri a condus, în final, atât la ruptura relațiilor româno-britanice, cât și la recunoașterea britanică – mai mult sau mai puțin formală sau tacită – a dominației sovietice în regiune [76, p. 651-654].

Am observat cum, la începutul acestei etape, după prăbușirea regimului carlist, Londra a avut speranța că Antonescu va permite o întoarcere la „normalitatea" relațiilor româno-britanice. Atitudinea britanică favorabilă față de România în contextul Dictatului de la Viena, precum și ostilitatea față de politica lui Carol II, creau premisele ca un nou regim la București să poată redeschide ușa cooperării. Antonescu însuși a încercat, în primele luni, să corecteze greșelile lui Carol: a admis că sechestrarea flotei britanice de pe Dunăre a fost o eroare cu costuri economice directe pentru România și a ordonat returnarea acelor vase, solicitând, în schimb, eliberarea navelor române reținute de britanici. Londra, după cum am constatat, a respins, însă, orice negociere „condiționată", cerând eliberarea fără rezerve a vaselor sale ca punct de start al oricărui dialog [68, p. 87].

În lucrările publicate am subliniat că, în spatele acestor gesturi de bunăvoință limitată, cursul fundamental al politicii lui Antonescu era incompatibil cu orice perspectivă de îmbunătățire a relațiilor româno-britanice. El pornea de la premisa că România nu avea alternativă la alinierea totală la Germania, invocând două argumente: 1) amenințarea constantă a URSS la noua frontieră temporară de est și 2) nevoia disperată de înzestrare a armatei române, mai ales după pierderile de echipament suferite prin retragerea armatei din Basarabia. Din aceste

considerente decurgea decizia de a păstra garanțiile germane obținute la Viena și, mai mult decât atât, de a cere (ca și fostul regim) și de a accepta intrarea trupelor germane în România. În relația cu britanicii, Antonescu ascundea, însă, realitatea, înfățișând Legației Marii Britanii de la București prezența germană ca o simplă „misiune tehnică" de instruire [68, p. 85-86], ceea ce era, în fond, o linie incompatibilă cu menținerea unei relații de încredere cu Londra.

La degradarea rapidă a raporturilor româno-britanice au contribuit decisiv și partenerii săi de guvernare legionari. Răpirea și torturarea unor ingineri britanici din industria petrolieră, acuzați de sabotaj, au oferit Londrei un argument suplimentar pentru a considera România un spațiu „ocupat de inamic". Deși nu s-a dezis de acuzația de sabotaj, Antonescu a dezavuat metodele Gărzii de Fier și a dispus eliberarea inginerilor. Pentru britanici, după cum s-a văzut, acest gest nu a fost suficient: la 11 februarie 1941, ei au declarat România teritoriu ocupat de inamic și au rupt relațiile diplomatice. În fond, nici Antonescu nu a urmărit consecvent menținerea raporturilor cu Londra. Încă din decembrie 1940 el lua în calcul intrarea în război împotriva Marii Britanii, iar prezența trupelor germane pe teritoriul român era văzută nu doar ca „pavăză" împotriva URSS, ci și ca punct de start al viitoarei campanii germane în Balcani [76, p. 680] . Planul „Marița" – intervenția germană în Grecia, după aventura hazardată a lui Mussolini – îi apărea lui Antonescu convenabil tocmai pentru că urmărea blocarea pătrunderii britanice în sud-estul Europei și împiedicarea instalării unei baze aeriene britanice, de unde puteau fi bombardate câmpurile petroliere din România. În studiile noastre am scos în evidență că la 18 februarie 1941, la numai câteva zile după ruperea relațiilor diplomatice, el îi explica deschis ministrului american la București, Mott Gunther, că rostul trupelor germane în România era acela de a preveni o intervenție britanică în Balcani și de a împiedica întărirea pozițiilor Londrei în regiune [49, p. 300-301].

În același timp, Antonescu a preluat și perpetuat un discurs fals privind responsabilitatea Marii Britanii pentru dezastrul României din 1940. Astfel, de pildă, în fața americanilor, el punea prăbușirea

frontierelor nu doar pe seama „lașității” guvernului carlist, care nu s-a opus ocupației sovietice a Basarabiei și Bucovinei, ci și pe seama „garanției britanice” care ar fi „dus la pierderea frontierelor” [49, p. 301]. Aceasta era, în esență, o narațiune care se regăsea și în discursul oficial românesc de la sfârșitul regimului lui Carol II: România ar fi fost, cumva, păcălită de Londra să accepte o garanție menită, în realitate, să o atragă într-o politică de „încercuire” a Germaniei. Această „interpretare” era în răspăr cu realitatea: am arătat în publicațiile noastre și în capitolele anterioare ale sintezei de față că garanția britanică fusese cerută insistent, aproape obsesiv, de conducerea de la București și fusese primită de români în termenii pe care chiar ei îi solicitaseră, nu ca rezultat al unei conspirații britanice.

Optica externă a regimului Antonescu rămânea, în fond, aceea a regimului anterior: URSS era percepută ca principalul pericol, iar Germania ca singura putere în stare să ofere, în acel moment, garanții de securitate. Diferența, din punctul nostru de vedere, era că, spre deosebire de Carol II, Antonescu aplica această logică fără ezitare și până la capăt. În ianuarie–martie 1941, în discuțiile cu germanii, el formula foarte clar această poziție: Anglia nu era considerată dușman atât timp cât nu se alinia deschis cu URSS sau nu lovea direct interesele germane în România; dar, deoarece numai Germania putea garanta securitatea statului român, orice slăbire a Reich-ului prin acțiuni britanice era interpretată la București drept un atac indirect la adresa intereselor românești [76, p. 745]. La întâlnirea sa cu Președintele Reichstag-ului și șeful Luftwaffe - Hermann Göring, din 8 martie 1941, Antonescu declara că se temea mai puțin de un atac aerian britanic asupra instalațiilor petroliere, cât de un atac sovietic, invocând informații despre concentrări masive de trupe și avioane sovietice la granița temporară de pe Prut. Chiar dacă Berlinul nu făcea, practic, nimic pentru a împiedica agresiunile sovietice repetate în nordul Moldovei și în Delta Dunării, Antonescu continua să insiste că politica sa nu avea alternativă: România nu se putea alinia la politica Londrei, pe sprijinul căreia nu putea conta, iar un atare pas ar fi dus, după părerea sa, la „prăbușirea țării” [76, p. 708].

În lucrările noastre am arătat că, pe fundalul acestei opțiuni categorice pentru Berlin, o parte a diplomației române încerca, totuși, să mențină punți discrete cu Londra. La Moscova, Grigore Gafencu, devenit între timp ministru plenipotențiar, păstra relații personale cordiale cu ambasadorul britanic, Cripps, contrar instrucțiunilor primite de la București. Din documentele britanice pe care le-am analizat, reiese că Gafencu își concepea propria „misiune" în acea capitală: atât timp cât Londra avea încredere în el, sarcina sa era de a încerca să-i fie „de folos" influențând opinia publică din România, stimulând sentimente antigermane și facilitând o apropiere de URSS [76, p. 708]. Această atitudine a lui Gafencu era încurajată, după cum rezultă din sursele examinate, de unele avansuri sovietice, întreprinse, de pildă, de adjunctul comisarului sovietic pentru afacerile externe responsabil pentru problemele est-europene, A. Vîșinski, care tatona Bucureștiul, promițând renunțarea la orice alte pretenții teritoriale și sugerând o „înțelegere rapidă și prietenoasă" asupra tuturor problemelor de frontieră [76, p. 708], chiar dacă sovieticii refuzau categoric să retrocedeze Herța și teritoriile din Deltă ocupate samavolnic după ultimatumul din 26 iunie 1940. Londra încuraja, în principiu, această atitudine a lui Gafencu, dar, Foreign Office-ul era sceptic față de potențialele sale rezultate din considerentul că o apropiere româno-sovietică, chiar dacă ar fi redus dependența de Germania, risca să întărească în rândul elitelor românești ideea că singura alternativă la dominația germană era dominația sovietică. Britanicii au mai încercat să-l „seducă" pe Gafencu imediat după ruperea relațiilor cu România, oferindu-i o rentă anuală importantă pentru a părăsi Legația de la Moscova și a deveni unul dintre liderii unei mișcări a „românilor liberi", finanțate de Londra. Gafencu a refuzat inițial, iar atunci când Cripps a reluat ideea în 1941, Foreign Office și SOE au concluzionat că, neavând o bază politică reală în țară, fostul ministru de externe nu ar fi putut servi decât, eventual, ca simplu consilier în chestiuni balcanice. Din acele evaluări, transpsre neputința Londrei de a identifica o figură românească cu suficientă autoritate internă pentru a deveni polul unei opoziții credibile față de Antonescu [76, p. 710-711].

Concluzii la Capitolul VI. Cercetările vizând această etapă a relațiilor româno-britanice confirmă că ruperea lor nu a fost rezultatul unui singur pas sau gest diplomatic, ci al convergenței dintre opțiunea strategică a regimului Antonescu pentru Germania și reevaluarea treptată, de către Londra, a poziției sale față de România și față de ordinea politică ce se contura în Europa de Est. Deși la începutul acestei etape au existat, de ambele părți, tentative de restabilire a unei „normalități" a raporturilor, ele s-au dovedit repede incompatibile cu realitățile războiului și cu logica politicii externe românești de atunci. Antonescu a privit Germania ca singura putere capabilă să ofere garanții de securitate, iar Marea Britanie a ajuns, în aceste condiții, să fie percepută fie ca o putere fără relevanță practică pentru apărarea României, fie chiar ca un factor de risc pentru interesele românești. În același timp, analiza noastră arată că ruptura diplomatică din februarie 1941 a fost pregătită de mai multe elemente care s-au alimentat reciproc: prezența trupelor germane în România, pericolul sovietic, acțiunile legionare împotriva intereselor britanice și persistența unui discurs oficial care transfera asupra Londrei responsabilitatea pentru dezastrul din 1940. Din această perspectivă, am ajuns la concluzia că relațiile româno-britanice nu s-au prăbușit doar din cauza unor incidente punctuale, ci pentru că regimul lui Antonescu a optat, cu consecvență, pentru o linie de politică externă incompatibilă cu orice apropiere reală de Marea Britanie.

Capitolul VII. Problema integrității teritoriale a României în relațiile anglo-sovietice până la sfârșitul războiului

Pe baza documentelor din arhivele britanice, am cercetat, de asemenea, care a fost atitudinea Marii Britanii față de problema teritoriilor românești ocupate în 1940, în cadrul relațiilor anglo-sovietice. Deși cercetarea, semnificativ mai redusă ca volum, a acestor surse ne-a adus până în ziua de 23 august 1944, adică în afara cadrului cronologic al temei de postdoctorat, totuși, am considerat necesar acest demers, pentru a completa cunoașterea și înțelegerea atitudinii Marii Britanii față de România până la sfârșitul unei importante etape istorice. Cercetările întreprinse arată cum, în aceeași perioadă, începea să capete din ce în ce mai multă tracțiune procesul prin care Guvernul britanic își construia, pas cu pas, o politică est-europeană tot mai apropiată intereselor URSS. Stafford Cripps, numit ambasador la Moscova tocmai datorită convingerilor sale „internaționaliste", exemplifica poate cel mai bine tendința britanică de a „placa" URSS cu orice preț, în scopul asigurării concursului sau, cel puțin, a neutralității sale binevoitoare în războiul cu Germania. Până la 22 iunie 1941, Cripps justifica pactul Molotov-Ribbentrop ca măsură sovietică de apărare, descria anexarea Poloniei de Est și a teritoriilor românești ca o prevenire a înaintării germane, relativiza ocuparea Țărilor Baltice și punea războiul cu Finlanda pe seama „încăpățânării" finlandeze de a respinge ultimatumul Kremlinului. Deportările, execuțiile în masă și politica de epurare etnică în teritoriile anexate de sovietici de la Marea Baltică la cea Neagră erau minimalizate sub formula îndepărtării unor „elemente ostile" din regiunile de frontieră. Din acest punct de vedere, investigațiile noastre arată că, pe fundalul încercărilor din ce în ce mai insistente ale britanicilor de a și-i apropia pe sovietici, o parte a diplomației britanice devenea un vehicul al discursului propagandistic sovietic [72, p. 66-67].

În publicațiile noastre am arătat că problema principală în calea unei apropieri politico-diplomatice sovieto-britanice a fost, între octombrie 1940 și vara lui 1941, refuzul Londrei de a recunoaște *de jure* anexarea țărilor baltice de către URSS. Chiar dacă, încă din vara anului

1940, Londra era tentată să „sacrifice principiile” enunțate mai târziu în Carta Atlanticului, pentru a obține o cooperare militară mai strânsă cu Moscova [64, p. 10], ea nu putea, pur și simplu, să recunoască drept legitime acele cuceriri făcute în complicitate cu Hitler, fără ca sovieticii să ofere, în schimb, o modificare substanțială a politicii lor externe în raport cu Germania. Cu toată insistența lui Cripps ca Guvernul britanic să facă acel pas, prim-ministrul Churchill și secretarul de stat pentru afaceri externe, Anthony Eden, au decis, după cum am arătat, să afișeze o atitudine de „fermă sobrietate” față de pretențiile sovietice, considerând că cedarea în această privință ar fi fost interpretată la Moscova drept slăbiciune [74, p. 371].

În lucrările noastre am abordat și problema dezbaterii contemporane despre „intențiile ofensive” ale URSS, susținută de autori precum Suvorov sau Meltiuhov, pe care am confruntat-o cu materialul documentar britanic. Serviciile și ministerele de la Londra aveau o capacitate remarcabilă de a anticipa evenimente folosind un volum enorm de informații fragmentare: britanicii intuiseră conținutul protocolului secret al pactului Molotov-Ribbentrop fără a-l vedea, prevăzuseră invazia Germaniei în URSS, înțeleseseră eșecul negocierilor Molotov–Hitler din noiembrie 1940, organizate pentru a explora posibilitatea intrării URSS în război contra Marii Britanii, detectaseră din timp intrarea trupelor germane în România etc. În această lumină, absența oricăror indicii serioase în documentele britanice privind un plan sovietic iminent de atac împotriva Germaniei sau României cântărește greu: Londra constata pregătiri militare masive, o concentrare de trupe în regiunile Kiev și Odessa, o mobilizare „în liniște”, dar concluzia dominantă era că URSS căuta să amâne cât mai mult confruntarea cu Reich-ul și era dispusă să facă mari concesii pentru a o evita. Se admitea că, într-un scenariu ipotetic în care o mare parte a forțelor germane ar fi fost, de pildă, prinsă în ostilități cu trupele britanice în Orientul Mijlociu, sovieticii ar fi putut profita pentru a ocupa Moldova de Vest, dar nimic nu sugera iminența implementării unui plan concret de ofensivă în 1941. În schimb, informațiile despre pregătirile agresive ale Germaniei erau abundente, precise și

convergente până la punctul în care Churchill se considera obligat să îi trimită lui Stalin avertismente directe în aprilie 1941 [72, p. 73-80].

Analiza noastră arată că, după 22 iunie 1941, odată cu declanșarea războiului germano-sovietic și angajarea României în acel conflict în scopul eliberării Basarabiei, Bucovinei și ținutului Herța, ocupate de sovietici în 1940, relațiile anglo-sovietice intrau într-o nouă fază, aceasta repercutându-se într-un mod specific asupra atitudinii Marii Britanii față de România. Chiar din vara anului 1941, misiunea militară britanică de la Moscova furniza sovieticilor informații detaliate despre instalațiile petroliere românești, pentru a le bombarda. În toamna aceluiași an, Stalin insista ca Anglia să declare război României, Ungariei și Finlandei, tratând această chestiune ca pe un test al „autenticității" alianței. Londra ezita: dominioanele, mai ales Canada, erau reticente; opinia publică occidentală simpatiza profund cu Finlanda; Statele Unite încă priveau la acea dată cu suspiciune orice pas care ar fi legitimat anexiunile teritoriale sovietice și erau reticente în raport cu oportunitatea unei declarații de război britanice la adresa României, reieșind din raționamentul că un atare pas i-ar fi împins irevocabil pe români de partea lui Hitler [50, p. 293-295, 305]. Totuși, Churchill și Eden considerau că avantajul politic de a întări încrederea lui Stalin depășea costurile [74, p. 374-375]. De aici, ultimatumul britanic adresat la 30 noiembrie 1941 Bucureștiului, care cerea încetarea operațiunilor militare pe teritoriul URSS până la 5 decembrie, sub amenințarea unei declarații de război, urmată de declarația de război făcută României la 7 decembrie 1941 [49, p. 325].

Răspunsul oficial românesc la acea declarație, după cum am constatat, arăta că România se alăturase Germaniei pentru a se apăra de agresiunea sovietică și pentru a elibera Basarabia, Nordul Bucovina și ținutul Herța, teritorii din care, într-un singur an de ocupație, URSS exterminase și deportase un număr mare de cetățeni români și pe care concentrase treizeci de divizii de infanterie, opt de cavalerie și paisprezece brigăzi motorizate în vederea unei noi agresiuni contra statului român. Avansarea armatei române dincolo de Nistru era justificată prin înființarea unei „zone de securitate" extinse pentru a

bloca bombardamente sovietice asupra României. Antonescu deplângea public gestul Londrei ca expresie a „neînțelegerii" situației României, dar afirma că era pregătit să accepte provocarea și se declara convins că, luptând împotriva comunismului, apăra aceeași civilizație pentru care afirmau că luptau și britanicii [76, p. 723-724].

Am cercetat, apoi, circumstanțele și rezultatele vizitei lui Eden din decembrie 1941 la Moscova, întreprinsă în încercarea de a fixa, printr-un tratat, noua relație anglo-sovietică creată prin declanșarea ostilităților germano-sovietice. Am arătat că Stalin punea, însă, problema în termeni foarte clari: fără recunoașterea de către Marea Britanie a frontierelor sovietice rezultate din pactul cu Hitler – în Finlanda, Țările Baltice și România – nu avea să existe niciun acord [74, p. 378-379]. Mai mult, el cerea ca Londra să recunoască dreptul URSS de a impune României și Finlandei tratate de alianță obligatorii și baze militare, în schimbul unei „garanții" a integrității lor teritoriale. Pentru România, această solicitare sovietică se traducea prin recunoașterea britanică a anexării Basarabiei, Nordului Bucovinei și ținutului Herța de către URSS și, totodată, prin sprijinirea de către britanici a revenirii Transilvaniei de Nord în componența statului român. Eden a refuzat să semneze un asemenea document, invocând Carta Atlanticului și obligația de a se consulta cu Washingtonul și dominioanele, dar recunoștea în rapoartele interne că, în lipsa unui acord asupra frontierelor URSS, suspiciunile Moscovei aveau să persiste și că, oricum, dacă sovieticii aveau să ajungă cu armatele în Europa Centrală, aveau să-și impună de facto propriile aranjamente, indiferent de poziția britanică în acele privințe [73, p. 45-47].

Am arătat în cercetările noastre că o parte a Cabinetului britanic și a diplomaților considera că, deoarece, în eventualitatea înfrângerii coaliției conduse de Germania, URSS avea să ocupe oricum teritoriile „recuperate" în 1939–1940, ar fi fost mai bine ca Anglia să accepte acest fapt mai devreme și să obțină, în schimb, o colaborare sovietică în alte probleme ce interesau în mod direct Londra. Altă parte insista că recunoașterea anexării Țărilor Baltice contravenea flagrant Cartei Atlanticului și ar fi subminat credibilitatea morală a Occidentului. Peste

toate, apăsa importanța poziției americane: președintele F. D. Roosevelt se opunea încheierii unor acorduri secrete în timpul războiului, cu toate că nu se opunea în mod principial revendicărilor sovietice. Poziția formulată de Guvernul american era că deciziile teritoriale trebuiau amânate până la conferința de pace postbelică [74, p. 380-381].

În acele circumstanțe, după cum am menționat în studiile noastre, la nivelul conducerii Marii Britanii s-a cristalizat treptat o soluție de compromis. Astfel, la 26 mai 1942 Anglia a încheiat un tratat de alianță pe 20 de ani cu URSS, fără clauze teritoriale explicite, deși tacit accepta să nu conteste frontierele sovietice din 22 iunie 1941, cu excepția celor cu Polonia, care, ca excepție, trebuiau reglementate separat. Tentativele sovietice de a introduce un protocol secret prin care Londra să recunoască „prerogativa" URSS de a dicta politica externă a României și a Finlandei au fost respinse de Eden, însă acea respingere era una ce ținea mai curând de scrupule de ordin formal [73, p. 48-50]. În octombrie 1943, același Eden nota că, deși nu putea fi vorba de un „acord scris" precum cel cerut de sovietici, Cabinetul britanic nu intenționa să ridice obiecții la revenirea URSS la frontiera din 1941 și la pretențiile sale asupra Finlandei, Țărilor Baltice și României, declarându-se dispus să examineze după război ideea tratatelor de alianță obligatorii prin care Moscova intenționa să controleze politica externă a autorităților de la București și Helsinki [74, p. 386].

În cercetările efectuate am arătat că, din acest punct, drumul spre acordul de procentaj de la Moscova din octombrie 1944 a fost unul scurt. Încă în primăvara acelui an, Eden îi sugera ambasadorului sovietic la Londra, Gusev, că dacă sovieticii doreau „să preia conducerea în România", URSS trebuia să consimtă ca britanicii să fie cei care ar „face jocurile" în Grecia. Sovieticii au aprobat demersul, iar la 13 iunie 1944 Churchill constata cu satisfacție că Roosevelt era de acord cu această „diviziune a responsabilităților" [76, p. 733-734]. De fapt, însă, Marea Britanie nu mai avea nicio pârghie reală asupra evoluțiilor din România, lucru recunoscut explicit în corespondența diplomatică britanică la care am avut acces; singura zonă unde Londra încerca să mai apese era textul convenției de armistițiu, reușind să insereze în textul semnat la 12

septembrie 1944 o mențiune privind suveranitatea formală a României, contrar preferinței sovietice de a elimina asemenea referințe. În privința Transilvaniei, poziția internă britanică era și mai puțin favorabilă României decât cea sovietică: la Londra se discuta serios ideea lăsării unor teritorii cu majoritate maghiară Ungariei, în timp ce Stalin se arăta mai dispus să susțină revenirea la România a întregului Ardeal de Nord [74, p. 387].

Cercetarea relațiilor României cu Puterile Aliate ne-a readus, pe final, la problema atitudinii lui Antonescu față de Germania și Marea Britanie. Am arătat cum narațiunea despre „vina Marii Britanii" pentru pierderile din 1940, inițial o construcție germană menită să justifice tratamentul administrat României, a fost internalizată de elitele de la București, mai întâi sub regimul lui Carol II, iar apoi sub cel al lui Antonescu. Acceptând ideea că Londra oferise garanții „înșelătoare", românii se puteau percepe pe sine înșiși ca victime păcălite, nu ca actori care ceruseră și obținuseră exact tipul de garanție dorit. În contrast, Germania – complice și chiar arhitect al dezmembrării teritoriale din 1940 – devenea, în discursul lui Antonescu, aliatul „onorabil" față de care România avea o „datorie morală" . De aici, gesturi inadecvate precum declarația neprovocată de război făcută americanilor, justificată de general prin „legile de onoare ale războiului" și prin obligația recunoștinței față de singura putere care ajuta România să-și redobândească teritoriile pierdute în fața URSS [50, p. 307-308]. Deși nu poate fi contestat faptul că armata germană a luptat împreună cu armata română pentru redobândirea teritoriilor românești ocupate de sovietici, totuși „logica" generalului nu rezistă în fața realității consemnată de documentele pe care le-am cercetat: în iunie 1941, Hitler îi explica lui Antonescu, fără ocolișuri, că prin pactul Molotov-Ribbentrop, însoțit de protocolul secret, el decisese că Basarabia, Finlanda și Țările Baltice făceau parte din „sfera de influență" a Moscovei. Responsabilitatea pentru aceasta Hitler o arunca, însă, asupra Poloniei și României pentru că acestea ar fi aderat la „frontul antigerman", ceea ce l-ar fi împins spre înțelegerea cu Stalin. Am arătat în studiile noastre că nu există nicio îndoială că, în urma acelor discuții,

Antonescu trebuia să fi înțeles până la capăt rolul Germaniei în pierderea Basarabiei, Bucovinei de Nord și a ținutului Herța. Și, totuși, el continua să invoce „onoarea" și „datoria morală" față de Berlin pentru a justifica nu doar participarea la războiul de eliberare a teritoriilor ocupate de sovietici în 1940, ci și trecerea Nistrului și implicarea într-un război dincolo de acel hotar. Aceste motive și concepte nu mai aveau nicio corespondență reală: erau, în esență, instrumente retorice și mecanisme de justificare, la fel cum, în altă parte, apelurile lui Churchill la „cauza libertății" coexistau cu acceptarea practică a revendicărilor teritoriale ale unui regim totalitar cu care se aliase temporar împotriva Germaniei. În felul acesta, cercetarea noastră pune față în față două distorsiuni similare ale realității: cea românească, care muta vina internă asupra garanțiilor britanice și transforma Germania în creditor moral al României și cea britanică, care, în numele „realismului" geopolitic și al nevoii de a câștiga războiul, ajungea să legitimeze de facto politica de anexiuni și agresiune a Uniunii Sovietice în Europa de Est, deși aceasta era incompatibilă cu principiile pe care Londra declara că le apără.

Concluzii la Capitolul VII. Publicațiile noastre la acest compartiment al sintezei arată că, în relațiile sale cu România, Marea Britanie a acționat reieșind din logica acordării unei priorități absolute alianței cu URSS, chiar cu prețul abandonării principiilor pe care pretindea că le apără. Refuzul britanic inițial de a recunoaște anexările sovietice din 1940, urmat de acceptarea lor tacită și apoi de acceptarea de facto a sferei de influență sovietice în Europa de Est, confirmă că diplomația britanică a preferat soluții de compromis menite să păstreze formal, aparența adeziunii la principiile declarate ale politicii externe britanice, dar, în fapt, să-și asigure concursul Moscovei. În acest cadru, România a fost o piesă secundară într-un joc diplomatic dominat de marile puteri, iar drepturile sale teritoriale au fost tratate ca variabile negociabile. În același timp, am pus în lumină felul în care discursurile politice și diplomatice au deformat realitatea pentru a o face compatibilă cu opțiunile determinate de conjunctura momentului traversat. Londra a minimalizat agresiunile și anexiunile sovietice realizate în complicitate cu Hitler pentru a menține deschisă cooperarea cu Stalin, în timp ce

Bucureștiul a transformat în argument de politică externă lipsa de efect a garanțiilor britanice și a ridicat Germania la rangul de aliat „onorabil”, deși responsabilitatea acesteia pentru dezmembrarea României era evidentă pentru Ion Antonescu. De aici rezultă că raporturile româno-britanice și locul acestora în relațiile anglo-sovietice nu pot fi înțelese doar ca o succesiune de decizii diplomatice, ci ca parte a unui proces de reinterpretare sistematică a circumstanțelor și de tălmăcire a adevărului, în funcție de interesele dictate de evoluția războiului.

Concluzii generale și recomandări

Cercetările noastre dedicate relațiilor României cu Puterile Aliate (Anglia și Franța) în intervalul 1938–1941 atestă, în primul rând, caracterul iluzoriu al multora dintre așteptările și speranțele elitei politice de la București. Pornind de la ipoteza de lucru formulată, am demonstrat că proiectarea unui rol „special" al României în arhitectura de securitate europeană, precum și credința într-o intervenție fermă și rapidă a Marii Britanii și Franței în apărarea status quo-ului teritorial din Europa Centrală și de Est au fost, în bună măsură, rezultatul unei percepții deformate – atât asupra capacităților reale ale Aliaților occidentali, cât și asupra priorităților lor strategice, dar și asupra capacităților de valorificare a propriilor resurse.

Analiza pe bază de surse inedite britanice și franceze ne-a facilitat reconstituirea mult mai clară decât până acum a gradului de improvizație, ezitare și ambiguitate care a caracterizat politica Londrei și Parisului față de Europa Centrală și de Sud-Est după Anschluss și destrămarea Cehoslovaciei. Garanțiile din 13 aprilie 1939, percepute la București ca o bază solidă de securitate, se înfățișează, prin prisma documentelor britanice, ca rezultat al unei combinații de dorințe și solicitări românești, pe de o parte, și presiuni interne, considerente propagandistice și calcule strategice limitate, de cealaltă parte a Aliaților, fără o voință politică fermă de a le susține militar în caz de criză. În consecință, am ajuns la concluzia că discrepanța dintre percepția românească și politica reală a Londrei și Parisului a devenit un factor central în degenerarea situației în 1940.

Cercetarea noastră demonstrează că nu se poate înțelege evoluția relațiilor româno-anglo-franceze fără plasarea lor în contextul mai larg al raporturilor dintre Aliați, Germania și Uniunea Sovietică. Eșecul negocierilor tripartite anglo-franco-sovietice, semnarea pactului Molotov-Ribbentrop și prioritatea Londrei de a consolida flancul sudic, mizând pe Turcia, au redus drastic valoarea și importanța strategică a României pentru Aliați și, implicit, marja de manevră a acesteia. Dosarele consultate arată că România era privită, atât la Paris, dar, mai

ales la Londra, mai degrabă ca un element secundar în ecuația raporturilor cu URSS și Germania, decât ca un aliat a cărui securitate să constituie o prioritate autonomă a politicii anglo-franceze.

Rezultatele investigațiilor noastre relevă responsabilitatea pentru situația din 1940 a factorilor români de conducere. Regimul politic autoritar al lui Carol II, corupt și incapabil de a pune în valoare potențialul uman, resursele statului român, lipsa de viziune strategică, incoerența și inconsecvența politicii externe, dependența de jocuri de culise și de calcule interne de putere au limitat capacitatea României de a valorifica la maximum relația cu Puterile Aliate. „Politica de echilibru", adesea invocată ca soluție abilă, apare, în lumina surselor cercetate, mai curând ca o succesiune de ajustări tactice reactive, decât ca un proiect strategic clar articulat. Am concluzionat că ambiguitatea mesajului românesc adresat la Londra și Paris, dublată de semnale contradictorii transmise Berlinului, a contribuit la diminuarea credibilității României în ochii Aliaților, fără a reuși, pe de altă parte, să câștige încrederea germanilor sau să identifice mijloace de influențare a atitudinii sovietice.

O altă concluzie a cercetării se referă la rolul factorilor economici în relațiile româno-franco-britanice, în contextul în care problema accesului Germaniei la petrolul românesc și la alte resurse strategice nu a fost doar un element secundar al interacțiunii Bucureștiului cu Londra sau Parisul, ci unul dintre pilonii centrali ai interesului aliat pentru România. Documentele analizate arată clar tensiunea dintre două obiective ale politicii Aliaților în raport cu România care nu puteau fi pe deplin împăcate: pe de o parte, cel de a limita accesul german la acele resurse; pe de altă parte, cel de a evita o angajare în susținerea României, percepută ca fiind prea izolată și imposibil de sprijinit efectiv pe cale militară. Din acest unghi de vedere, multe din deciziile Aliaților occidentali, altfel greu de explicat la nivel discursiv, devin coerente.

Concluziile noastre confirmă caracterul de „punct de ruptură" al verii anului 1940. Înfrângerea Franței și demiterea lui Gafencu, cedările teritoriale succesive, denunțarea garanțiilor occidentale, orientarea

accelerată către Axa Berlin–Roma, urmate de instaurarea regimului Antonescu, au transformat pe cât de repede, pe atât de fundamental cadrul relațiilor româno-britanice. Reconstituirea în detaliu a procesului de degradare și apoi de rupere a relațiilor diplomatice scoate în evidență că, deși ruptura a fost formalizată abia în 1941, distanțarea politică reală începuse mult mai devreme, pe fondul divergențelor radicale de percepție și interes. În același timp, setul de documente inedite analizate ne-au permis să distingem noi nuanțe în ceea ce privește poziția britanică față de regimul Antonescu și față de campania armatei române din Răsărit. Am conchis că atitudinea Londrei față de Antonescu a fost, la începutul regimului său, una complexă; ea a oscilat între condamnarea colaborării militare cu Germania și interesul pragmatic pentru eventuale schimbări de orientare la București, care, însă, nu aveau să vină niciodată.

Integrarea coerentă a izvoarelor franceze și britanice, militare și diplomatice într-un studiu comparat cu sursele românești și cu istoriografia existentă a servit la demontarea unor narațiuni șubrede și la reconstruirea unei imagini mai complexe, mai puțin confortabile, asupra propriei noastre istorii. Din această perspectivă, cercetările noastre nu reprezintă doar o completare documentară a subiectului de referință, ci și o intervenție critică în dezbaterea istoriografică privind procesele și responsabilitățile interne și externe pentru dezastrul teritorial și politic suferit de România în 1940–1941.

În urma cercetărilor efectuate am formulat un set de recomandări, și anume:

- extinderea investigațiilor asupra arhivelor sovietice și a celor germane. Cercetarea s-a sprijinit preponderent pe fondurile britanice și românești, pe unele documente inedite franceze și pe mai multe surse publicate franceze, britanice, și într-o măsură mai mică, germane și sovietice. Un pas firesc îl constituie o investigație sistematică în arhivele diplomatice și militare germane, dar și sovietice (într-un oarecare viitor actualmente imprevizibil). O astfel de abordare ar permite echilibrarea perspectivei „de la Londra și Paris” cu cea „de la Berlin” și „de la Moscova”;

- elaborarea unui studiu comparativ al politicilor Aliaților față de statele mici din Europa Centrală și de Sud-Est. Rezultatele obținute sugerează utilitatea unui cadru comparativ mai larg, care să abordeze România împreună cu Polonia, Iugoslavia, Grecia sau Turcia. O analiză comparativă a tratamentului politico-diplomatic aplicat acestor state de către Anglia și Franța ar permite delimitarea elementelor specifice (legate de poziția geografică și de regimul politic românesc) de cele generale (legate de strategiile de ansamblu ale Aliaților);

- integrarea dimensiunii societale și culturale a raportării la Aliați. Cercetarea de față a abordat preponderent nivelul politico-diplomatic și strategic, integrând importante repere economice și militare. . Plecând de la cele realizate, o direcție viitoare ar putea viza percepțiile societății românești față de Anglia și Franța: presa, propaganda (prezente într-o măsură limitată în cercetările vizate în această sinteză), mediile intelectuale, biserica, partidele politice, masele țărănești și mediul urban. Analiza reprezentărilor culturale și simbolice ale Aliaților în rândul poporului român ar completa imaginea „de sus" cu o perspectivă „de jos", necesară pentru înțelegerea mecanismelor de legitimare internă a opțiunilor de politică externă;

- aprofundarea studierii factorilor economico-comerciali și energetici în relațiile anglo-franco-române. Deși lucrările noastre au subliniat importanța factorilor economici (în special, a petrolului românesc) în relațiile româno-anglo-franceze, un program de cercetare dedicat strict dimensiunii economice – contracte (inclusiv, de achiziții militare), negocieri comerciale, infrastructuri, companii, rețele de lobby – ar putea oferi o reconstrucție și mai precisă a felului în care aceste interese au influențat decizia politică. Într-un astfel de demers, investigarea arhivelor comerciale franceze, britanice și românești, precum și a arhivelor companiilor petroliere, ar fi esențială;

- utilizarea rezultatelor cercetărilor noastre în elaborarea și redactarea manualelor și cursurilor speciale de istorie, politică externă, diplomație și relații internaționale.

- Aprofundarea cercetărilor noastre asupra intervalului 1941–1944 – cu accent pe politica britanică față de România în contextul relațiilor anglo-

sovietice după 22 iunie 1941, ceea ce ar permite urmărirea până la capăt a consecințelor deciziilor analizate în actualul proiect.

Pe baza rezultatelor cercetării noastre formulăm următoarele recomandări aplicabile și în alte domenii decât sfera științifică și didactică:

- concentrarea politicii naționale pe binomul pregătire internă – alianțe externe active, în cadrul căruia pregătirea internă să se afle în prim-planul atenției și eforturilor naționale, evitând capcana securității pe hârtie și a abordării reactive, care s-au dovedit fatale în 1940. În actualul context, România și statele din regiune nu trebuie să se bazeze exclusiv pe garanțiile externe (NATO/UE), ci să investească prioritar în consolidarea capacității militare, științifico-tehnice și economice proprii. Rezultatele studiului avertizează că, într-un conflict sistemic, garanțiile politice devin caduce, dacă nu sunt dublate de o bază internă solidă și de o voință de rezistență demonstrată;
- însușirea lecțiilor istorice din perioada 1938-1941, care arată că interesele strategice ale marilor puteri (Anglia și Franța) au prevalat întotdeauna asupra „obligațiilor morale" sau politico-diplomatice față de statele mici. Decidenții actuali trebuie să utilizeze aceste lecții învățate pentru a menține un pragmatism riguros în relațiile de alianță. Este necesară o monitorizare constantă a punctelor de ruptură în unitatea aliată și anticiparea scenariilor în care marile puteri ar putea prioritiza dezescaladarea în detrimentul integrității statelor aflate în zona de confruntare geopolitică, cum ar fi Ucraina sau Republica Moldova;
- adoptarea, în cadrul forurilor europene, a unei poziții ferme a României și a Republicii Moldova împotriva oricărei forme de „appeasement" modern față de agresiunea rusă. Să nu se uite că neutralitatea sau așa-numita în epocă „politica de echilibru" au izolat România în 1940, cu consecințe dezastruoase; de unde necesitatea unei angajări decisive și timpurii de partea ordinii bazate pe dreptul internațional;
- includerea modelului de analiză a comportamentului statelor mici în condiții de criză extremă în programele de formare ale diplomaților și analiștilor de securitate. Publicațiile și sinteza noastră

oferă un studiu de caz despre modul în care vulnerabilitățile interne pot fi exploatate de actori externi agresivi, oferind repere pentru evitarea repetării erorilor de evaluare strategică din ajunul celui de-al Doilea Război Mondial;

- diseminarea rezultatelor cercetării pentru a explica publicului larg că securitatea națională nu este un dat extern, ci înainte de toate un produs al capacităților interne. În contextul războiului hibrid actual, înțelegerea cauzelor interne ale dezastrului din 1940 poate consolida imunitatea societății față de propaganda care subminează încrederea în instituțiile statului și în Uniunea Europeană.

Bibliografie

Documente inedite

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României:

Fond Dosare Speciale, volume: 345, 346, 347, 359, 350, 351, 352, 353, 355/1, 355/2, 355/3, 355/4, 397, 399, 400.

Fond E.9 al doilea Război mondial, volume: 2, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 28, 29, 50, 51, 52, 63, 64, 65, 92, 98, 100, 104, 105, 119, 120, 123, 129, 200, 203, 204, 205, 206, 215, 307, 314.

Fond 71/Anglia, volume: 8, 9, 9bis, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 37, 38, 39, 40, 41.

Fond 71/Germania, volume: 70, 76, 76bis, 77, 78, 79, 81, 82, 138.

Fond 71/România 1920-1944, volume: 7, 8, 9, 10, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 82, 83, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446.

Fond 71/SUA relații cu România, (1940-1941), volume: 39, 41.

Fond Washington: vol. 66, 95.

Fond 71/URSS, volume: 8, 9.

Arhivele Naționale Istorice Centrale:

Fond Casa regală – Diverse: inv. 2579, dosare: 4/1939, 6/1939, 2/1940, 4/1940, 35/1940.

Fond Casa regală – Oficiale: inv. 727, dosare: 153/1938, 74/1939, 57/1940; inv. 728, dosare: 19/1941.

Fond Consiliul de miniștri, inv. 3039, dosare: 1/1939, 2/1939v1, 2/1939v2, 49/1940, 61/1941, 80/1940

Fond Grigore Gafencu, inv: 1698, dosare: 290/1941-1944, 296/1940; inv. 2106, dosare: 13, 14, 15, 37, 40, 49, 61, 62, 64, 73/1940, 75, 79, 95, 96.

Fond Microfilme Anglia, role: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 202, 233, 235, 236, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 303, 304, 309, 393, 394, 448, 451, 465.

Fond Microfilme Franța, role: 207, 295, 296.

Fond Microfilme SUA, role: 6, 627, 628, 632, 658, 660, 692.

Fond PCM – Ion Antonescu, inv. 764, dosare: 26/1940, 33/1940, 51/1940, 485/1941, 486/1941.

Fond PCM – Mihai Antonescu, inv. 2241, dosare: 276.

Fond Vasile Stoica, dosare: I/70, I/72, I/72v1, I73, I/91, I/92, I/93, I/95, I/132.

The National Archives (T.N.A., Londra)

Fond FO 181, dosare: 962/8.

Fond FO 371, dosare: 2975, 22452, 22461, 22462, 23840, 23841, 23842, 23843, 23844, 23846, 23847, 23851, 23852, 23853, 23855, 24968, 24982, 24983, 24984, 24985, 24988, 24991, 24993, 24994, 24995, 24996, 29539, 29989, 29990, 29991, 29991, 29992, 29993, 29993, 29994, 29995, 29995, 29996, 29996, 29997, 30002, 30003, 30007, 30008, 30010, 30013, 30014, 30016, 30020, 30027, 33255, 33256, 33257, 33258, 33267, 33270, 33278, 37374, 37375, 37377, 39510, 39511, 39512, 39513, 39514, 39515, 39516, 39517, 39518, 39519, 39520, 39521, 39522, 39523, 39524, 39525, 39526, 39527, 39528, 39529, 39530, 43981, 43982, 43983, 43984, 43984, 47910, 47911, 47912, 47913, 47914, 47915, 47916, 47917, 47918, 47919, 47920, 47921, 47922, 47923, 47924, 47925, 47926, 47927, 47928, 47929, 47930, 52481, 52482, 52483, 52484, 52485
Fond FO 418, dosare: 177.
Fond FO 770, dosare: 70, 71.
Fond FO 800, dosare: 988.
Fond FO 1103, dosare: 1649, 1704, 1712, 1717.
Fond WO 202, dosare: 4561.
Fond WO 208, dosare - 67, 68, 69, 70, 71A, 73, 74, 1456, 1741, 1742, 1743, 1744, 1745, 1746, 1748, 1750, 1751, 1752, 1755, 1756, 1757, 1758, 1760, 1761, 4389, 4562, 4571, 5358.

Documente publicate

Documents diplomatiques français (1932-1939), 2ème série (1936-3 sept. 1939) Tome VIII (17 janvier-20 mars 1938), Tome IX (21 mars-9 juin 1938), Tome X (10 juin-2 septembre 1938), Tome XI (3 septembre-2 octobre 1938), Tome XII (3 octobre-30 novembre 1938), Tome XIII (1er décembre 1938-31 janvier 1939), Tome XIV (1er février-15 mars 1939), Tome XV (16 mars-30 avril 1939), Tome XVI (1er mai-24 juin 1939), Tome XVII (25 juin-12 août 1939), Tome XVIII (13 août-25 août 1939) Tome XIX (26 août-3 septembre 1939), Paris, 1974-1986; nouvelles séries (1939-1944): vol. 1 (3 septembre-31 décembre 1939), vol. 2 (tome I. 1er janvier-10 juillet 1940), vol. 4 (tome II. 11 juillet-30 décembre 1940), 2002-2009.

Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, Third Series, (coord.) Woodward, Butler, v. 1, Londra, 1949; v. 2, Londra, 1949; v. 3, Londra, 1950; v. 4, Londra, 1951; v. 5, Londra, 1952; v. 6, Londra, 1953; v. 7, Londra, 1954; v. 8, Londra, 1955; v. 9, Londra 1955; v. 10, Londra, 1961.
Documents on German Foreign Policy, 1918-1945, Series D (1937-1945), v. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, Washington-Londra, 1949-1954.

Foreign Relations of the United States: 1940, vol. 1 (General) Washington, 1959. 1941, vol. I, Washington, 1959; v 3 The British Commonwealth, The Soviet Union, The Near East and Africa, Volume III, Washington, 1958.

The National Archives, Cabinet Papers CAB 65 Second World War Conclusions, volume: CAB 65/1; CAB 65/2; CAB 65/3; CAB 65/4; CAB 65/5; CAB 65/6; CAB 65/7; CAB 65/8; CAB 65/9; CAB 65/10; CAB 65/11; CAB 65/12; CAB 65/13; CAB 65/14; CAB 65/15; CAB 65/16; CAB 65/17; CAB 65/18; CAB 65/19; CAB 65/20; CAB 65/21; CAB 65/22; CAB 65/23; CAB 65/24; CAB 65/25; CAB 65/26; CAB 65/27; CAB 65/28; CAB 65/29; CAB 65/30; CAB 65/31; CAB 65/32; CAB 65/33; CAB 65/34; CAB 65/35; CAB 65/36; CAB 65/37; CAB 65/38; CAB 65/39; CAB 65/40; CAB 65/41; CAB 65/42; CAB 65/43; CAB 65/44; CAB 65/45; CAB 65/46; CAB 65/47; CAB 65/48; CAB 65/49; CAB 65/50; CAB 65/51; CAB 65/52; CAB 65/56

The National Archives, Cabinet Papers: CAB 66 Second World War Memoranda, volume: CAB 66/1; CAB 66/2; CAB 66/3; CAB 66/4; CAB 66/5; CAB 66/6; CAB 66/7; CAB 66/8; CAB 66/9; CAB 66/10; CAB 66/11; CAB 66/12; CAB 66/13; CAB 66/14; CAB 66/15; CAB 66/16; CAB; 66/17; CAB 66/18; CAB 66/19; CAB 66/20; CAB 66/21; CAB 66/22; CAB 66/23; CAB 66/24; CAB 66/25; CAB 66/26; CAB 66/27; CAB 66/28; CAB 66/29; CAB 66/30; CAB 66/31; CAB 66/32; CAB 66/33; CAB 66/34; CAB 66/35; CAB 66/36; CAB 66/37; CAB 66/38; CAB 66/39; CAB 66/40; CAB 66/41; CAB 66/42; CAB 66/43; CAB 66/44; CAB 66/45; CAB 66/46; CAB 66/47; CAB 66/48; CAB 66/49; CAB 66/50; CAB 66/51; CAB 66/52; CAB 66/53; CAB 66/54; CAB 66/55; CAB 66/56; CAB 66/57; CAB 66/58; CAB 66/59; CAB 66/60; CAB 66/61; CAB 66/62; CAB 66/63; CAB 66/64; CAB 66/65.

The National Archives, Cabinet Papers CAB 67 Second World War Memoranda, volume: CAB 67/1; CAB 67/2; CAB 67/3; CAB 67/4; CAB 67/5; CAB 67/6; CAB 67/7; CAB 67/8; CAB 67/9; CAB 67/4.

The National Archives, Cabinet Papers CAB 68 Second World War Memoranda, volume: CAB 68/1; CAB 68/2; CAB 68/3; CAB 68/4; CAB 68/5; CAB 68/6; CAB 68/7; CAB 68/8; CAB 68/9.

Год кризиса. 1938-1939: Док. и материалы в 2 т. Т. 1. 29 сентября 1938 г.-31 мая 1939 г. / М-во иностр. дел СССР. — М.: Политиздат, 1990.

Документы внешней политики СССР, том 22, Москва, 1992; Том 23. Кн. 1. 1 января — 31 октября 1940 г., 1995.

Monografii, articole, studii, teze/autoreferate ale tezelor de doctor și doctor habilitat

1. ARHIRE, Sorin. *Marea Britanie și România. Relații politice, economice și culturale*. Cluj: Mega, 2015. 395 p. ISBN 978-606-543-656-5.
2. ATHERTHON, Louise. Lord Lloyd at the British Council and the Balkan Front, 1937-1940. În: *The International History Review*. 1994, Vol. 16, Nr. 1, p. 25-48.
3. BARKER, Elisabeth. *British Policy in South-East Europe in the Second World War*. Londra: Palgrave Macmillan, 1976. 320 p. ISBN 1349021962.
4. BECKER, Andras. *The problem of the Hungarian borders and minorities in British foreign political thought, 1938-41*. PhD thesis, University of Southampton, 2013. 320 p.
5. BRĂTIANU, Maria. *Roumanie 1938–1940. Vue de France. Recherches dans les archives françaises*. Paris: LACDQE, 1996. 262 p.
6. BUZATU, Gheorghe (coord.). *Trecutul la judecata istoriei*. București: Mica Valahie, 2006. 618 p. ISBN 973-7858-28-X.
7. BUZATU, Gheorghe. *Romania sub imperiul haosului*, București: RAO, 2007. 698 p. ISBN 9789731033853.
8. ČESLOVAS, Laurinavičius. The background to the Anglo-Soviet treaty of 1942: the problem of compromise solutions for Lithuania (the Baltic States). În: *Lithuanian Historical Studies*".2022, nr. 26, p. 75–87. ISSN 1392-2343.
9. CÎRSTEA, Marusia, *Din istoria relațiilor româno-engleze (1936-1939)*, București: Mica Valahie, 2011. 388 p. ISBN 9737857-86-3.
10. DELETANT, Dennis. *Hitler's forgotten ally. Ion Antonescu and his regime, Romania 1940-1944*. Londra: Palgrave Macmillan, 2006. 379 p. ISBN 9780230502093.
11. DOBRINESCU, Valeriu Florin, PĂTROIU, Ioan. *Anglia și România între anii 1939-1947*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1992. 310 p.
12. DOBRINESCU, Valeriu Florin. *Bătălia diplomatică pentru Basarabia (1918–1940)*. Iași: Junimea, 1991. 288 p. ISBN 973-370-125-4.
13. DOOLEY, Jacqueline Helen. *The Northern Department of the British Foreign Office and the Soviet Union, 1939-1942*, PhD Thesis. University of Leeds, 2014. 330 p.
14. FABIAN, Denis. *Relațiile româno-engleze (1918-1940), teză de doctorat*, Chișinău, 2008. 216 p.
15. FUNDERBURK, David Britton. *Politica Marii Britanii față de România*

(1938–1940). Studiu asupra strategiei economice și politice. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983. 222 p.
16. HAYNES, Rebecca. *Politica României față de Germania între 1936 și 1940*. Iași: Polirom, 2003. ISBN 973-681-324-X. 216 p.
17. HAYNES, Rebecca. *Grigore Gafencu and Romanian Policy towards Germany (December 1938 – June 1940)*. În: *Occasional papers în Romanian studies*. 1999, No.2. School of Slavonic and Eastern European Studies: London University, 1999. p. 39-59. ISBN 0-903425-629.
18. HILLGRUBER, Andreas. *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu (relațiile germano-române, 1938–1944)*. București: Humanitas, 1994. 432 p. ISBN 973-28-0442-4.
19. HUCKER, Daniel. *Public opinion and the end of appeasement in Britain and France*. Farnham: Ashgate, 2011. p. 304. ISBN 9781032922850.
20. HUCKER, Daniel. *Public Opinion, the Press, and the Failed Anglo-Franco-Soviet Negotiations of 1939.* Nottingham: Nottingham University Press, 2017. ISSN 0707-5332, 38 p.
21. ISCI, Onur. *Russophobic neutrality: Turkish diplomacy, 1936–1945*. Washington: Georgetown University, 2014 (teză de doctorat). 291 p.
22. MANNE, Robert. The British Decision for Alliance with Russia, May 1939. În: *Journal of Contemporary History*, 1974, Vol. 9, Nr. 3, p. 725-755.
23. MEE, Richard Charles. *The foreign policy of the Chamberlain wartime administration, September 1939–May 1940*. Birmingham: University of Birmingham, PhD Thesis. 1998. 309 p.
24. MILOIU, Silviu. *Building the Eastern Front? The British policy towards Romania, Finland, and Estonia (March 1939–March 1940)*. În: *Hegemoniile trecutului. Evoluții românești și europene*. București: Curtea Veche, 2006. ISBN 973-669-297-3. 424 p.
25. MOISUC, Viorica. Tratatul economic româno-german din 23 martie 1939. În: *Analele Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă CC al PCR*, nr. 4, București, 1967. p. 62-73.
26. MURAD-MIRONOV, Alexandru. *Relațiile româno-sovietice, 1930–1940*. București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2013. 476 p. ISBN 978-973-7861-75-7.
27. NEILSON, Keith. Britain, *Soviet Russia, and the Collapse of the Versailles Order*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 392 p. ISBN 978-0521109789.

28. PRAZMOWSKA, Anna J. Britain, *Poland and the Eastern Front.* Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 240 p. ISBN 9780521331487.
29. PEARTON, Maurice. British Policy towards Romania, 1939–1941. În: *Occasional Papers in Romanian Studies*. 1999, No. 2, School of Slavonic and Eastern European Studies, University of London. p. 59-93. ISBN 0-903425-629.
30. QUINLAN, Paul D. *Ciocnire deasupra României. Politica anglo-americană față de România (1938–1947)*. Iași: Centrul de Studii Româneşti, 1995. 191 p. ISBN 9739155723
31. SCHIPOR, Bogdan. *Politica Marii Britanii la frontiera de vest a Uniunii Sovietice, 1938–1941*. Iași: Junimea, 2007. ISBN 978-973-37-1246-6. 347 p.
32. SCHIPOR, Bogdan. România în politica sud-est europeană a Marii Britanii. În: *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”*. 2006–2007, XLIII–XLIV, p. 421–434. ISSN 1221-3705.
33. SCURTU, Ioan, HLIHOR, Constantin. *Complot împotriva României*. București: Ed. Academiei de Înalte Studii Militare, 1994. 224 p. ISBN 973-96162-4-0.
34. SCURTU, Georgiana Margareta. *Relațiile internaționale în contextul celui de-al doilea Război mondial. Studiu de caz: Relațiile României cu Franța (oct. 38 – iun. 40)*. București: Institutul Cultural Român, 2006. 370 p. ISBN 973-577-490-9.
35. SHAW, Louise Grace. *The British political elite and the Soviet Union (1937–1939)*. London: Frank Cass, 2003. 210 p. ISBN 9780714653983.
36. STEFANIDIS, Ioannis. *Substitute for power. Wartime British Propaganda to the Balkans, 1939–1944*. Farnham: Ashgate, 2012. 336 p. ISBN 9781138108325.
37. SWORD, Keith. British Reaction to the Soviet Occupation of Eastern Poland in September 1939. În: *The Slavonic and East European Review*. 1991, Vol. 69, Nr. 1, p. 81-101. ISSN 00376795.
38. ȘIȘCANU, Ion. *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române*. 1940. Chișinău: Civitas, 2007. 336 p. ISBN 9789975785334.
39. ȘIȘCANU, Ion. *Raptul Basarabiei*. 1940. Chișinău: AcoDacia, 1993. 175 p.
40. TAYLOR, A. J. P. Originile celui de-al doilea război mondial. Iași: Polirom, 1999. ISBN 973-683-189-2. 246 p.

41. TRAȘCĂ, Ottmar. Relațiile politice și militare româno-germane, 1940–1944. Cluj: Argonaut, 2013. 917 p. ISBN 978-973-109-397-0.
42. ȚÎCU, Octavian. Problema Basarabiei și relațiile sovieto-române în perioada interbelică (1919–1939). Chișinău: Prut International, 2004. 269 p. ISBN 9975-69-569-8.
43. **ȚURCANU, Mihai.** Atitudinea SUA față de problema Basarabiei la ultima etapă a primului război mondial și în timpul conferinței de pace de la Paris (1917-1920) Partea I. În: Revista de Istorie a Moldovei. 2018, nr. 1(113), p. 97-109. ISSN 1857-2022.
44. **ȚURCANU, Mihai.** Atitudinea SUA față de problema Basarabiei la ultima etapă a primului război mondial și în timpul Conferinței de Pace de la Paris (1917-1920) (partea II)). În: *Revista de Istorie a Moldovei*. 2018, nr. 4(116), p. 87-105. ISSN 1857-2022.
45. **ȚURCANU, Mihai.** Problema Basarabiei în documente diplomatice americane (1920-1925). În: *Anuarul Institutului de Istorie*. 2018, nr. 7, p. 240-268. ISSN 2345-1939.
46. **ȚURCANU, Mihai.** Diplomația românească și problema recunoașterii unirii Basarabiei de către Statele Unite (1930-1933). În: *Archiva Moldaviae*. 2018, vol. X, p. 267-300. ISSN: 2067 – 3930.
47. **ȚURCANU, Mihai.** Atitudinea SUA față de problema Basarabiei la ultima etapă a Primului Război Mondial și in timpul Conferinței de pace de la Paris (1917-1920) partea III. În: *Revista de Istorie a Moldovei*. 2019, nr. 3-4(119-120), p. 75-85. ISSN 1857-2022.
48. **ȚURCANU, Mihai.** Impactul mișcării subversive sovietice din spațiul pruto-nistrean asupra atitudinii SUA în problema basarabeană. În: *Anuarul Institutului de Istorie*. 2019, nr. 8, p. 198-205. ISSN 2345-1939.
49. **ȚURCANU, Mihai.** *Statele Unite și Problema Basarabiei (1917-1941)*. București-Brăila: Editura Academiei Române, 2019. 377 p. ISBN 978-973-27-3131-4.
50. **ȚURCANU, Mihai.** Relațiile româno-americane în perioada iunie-decembrie 1941. În: *Basarabia în istoria românilor. Volum al Congresului Național al Istoricilor Români, Iași, 29 august – 1 septembrie 2018*, coord.: Gheorghe Cojocaru, Gheorghe Iacob, Ionuț

Nistor. Iași: Editura Universității "Al. I. Cuza", 2020, p. 287-308. ISBN 978-606-714-614-1.
51. **ȚURCANU, Mihai.** De la Marea Baltică la Marea Neagră, 1939-1940 (studiu și documente privind negocierea, încheierea și aplicarea Pactului Molotov-Ribbentrop). Autori: Ion Șișcanu și Daniela Șișcanu. În: Revista de Istorie a Moldovei. 2021, nr. 3-4(127-128), p. 186-189. ISSN 1857-2022.
52. **ȚURCANU, Mihai.** The Molotov-Ribbentrop Pact and the British Security Guarantees for Romania. În: Revista de Istorie a Moldovei. 2022, nr. 3-4, p. 85-100. ISSN 1857-2022.
53. **ȚURCANU, Mihai.** The British-Romanian relations and the Soviet occupation of Eastern Moldova (1940). În: *Revista de Istorie a Moldovei*. 2023, nr. 1-2, p. 76-99. ISSN 1857-2022.
54. **ȚURCANU, Mihai.** Great Britain and the Romanian territorial concessions in Dobrogea and Transylvania (1940): În: *Revista de Istorie a Moldovei*. 2023, nr. 3-4, p. 43-57. ISSN 1857-2022.
55. **ȚURCANU, Mihai.** Grigore Gafencu and Romania's Quest to Reach Compromise Deals with its Revisionist Neighbours. În: *East European Journal of Diplomatic History*. 2023 nr. 10, p. 85-101. ISSN: 2393-0764.
56. **ȚURCANU, Mihai.** Relațiile româno-britanice și problema reînarmării României în 1939 și 1940. Noi surse. (Partea I). În: *Revista de Istorie a Moldovei*. 2024, nr. 1-2(137-138), p. 46-58. ISSN 1857-2022.
57. **ȚURCANU, Mihai.** Romanian-British relations in the context of the Soviet threat (December 1939 - January 1940): new sources. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2024, nr. 1-2 (141-142), p. 58-71. ISSN 1857-2022.
58. **ȚURCANU, Mihai.** Relațiile româno-britanice și problema reînarmării României în 1939 și 1940. Noi surse. (Partea II). În: *Revista de Istorie a Moldovei*. 2024, nr. 3-4(139-140), p. 135-144. ISSN 1857-2022.
59. **ȚURCANU, Mihai.** De ce şi cum a respins guvernul român iniţiativele Aliaţilor occidentali de identificare a opţiunilor bilaterale de implementare a garanţiilor din 13 aprilie 1939. În: *Acta Marisiensis. Seria Historia*. 2024, nr. 6, p. 97-111. ISSN 2668-9545.

60. **ȚURCANU, Mihai.** Poland's perspective on Anglo-French security arrangements for Romania (April-August 1939). În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Umanistice).* 2024, nr. 10(200), 2024, p. 59-70. ISSN 1811-2668.
61. **ȚURCANU, Mihai.** *Cinci „mituri" ale istoriografiei româneşti despre 26 iunie 1940*. 2024, Chișinău: PublishDrive. 72 p. ISBN: 978-969-559-271-7
62. **ȚURCANU, Mihai.** Garanțiile din 13 aprilie 1939 și valabilitatea lor contra amenințării sovietice la adresa României la începutul celui de-al Doilea Război Mondial: noi surse (partea I). În: *Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos"*. 2025, Nr. 1(76), p. 119-124. ISSN 1857-0461.
63. **ȚURCANU, Mihai.** Romanian diplomacy, Britain and the Sudeten crisis (1938) (Part I). În: *Dialogica, revista de studii culturale si literatură.* 2025, nr. 1, p. 103-109. ISSN 2587-3695.
64. **ȚURCANU, Mihai.** Tentative britanice de apropiere de URSS în vara anului 1940. În*: Buletinul ştiinţific al Universităţii de Stat „Bogdan Petriceicu Haşdeu" din Cahul, Seria „Stiinte Sociale"*. 2025, Nr. 1(19), p. 7-17. ISSN 2345-1858.
65. **ȚURCANU, Mihai.** Garanțiile din 13 aprilie 1939 și valabilitatea lor contra amenințării sovietice la adresa României la începutul celui de-al Doilea Război Mondial: noi surse (partea II). În: *Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos"*. 2025, Nr. 2(77), p. 115-123. ISSN 1857-0461.
66. **ȚURCANU, Mihai.** Reacția imediată a britanicilor față de anexarea sovietică a Basarabiei: noi surse și perspective asupra problemei Basarabiei ca subiect al dreptului internațional în perioada interbelică. În: *Vector European*. 2025, nr. 2, p. 61-65. ISSN 2345-1906.
67. **ȚURCANU, Mihai.** Romanian diplomacy, Britain and the Sudeten crisis (1938) (Part II). În: *Dialogica, revista de studii culturale si literatură*. 2025, nr. 2, p. 80-85. ISSN 2587-3695.

68. **ȚURCANU, Mihai.** Relații româno-britanice după 26 iunie 1940: noi surse. În: *Dialogica, revista de studii culturale si literatură*. 2025, nr. 3, p. 82-94.
69. **ȚURCANU, Mihai.** Rolul și locul Italiei în politica balcanică a Aliaților occidentali și în raport cu problema Basarabiei (decembrie 1939 – martie 1940) (Partea I). În*: Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos”*. 2025, nr. 3(78), p.131-137. ISSN 1857-0461.
70. **ȚURCANU, Mihai.** Relațiile politico-diplomatice româno-britanice de la conferința de la München și până la izbucnirea celui de-al doilea război Mondial. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Umanistice)*. 2025, Nr. 4(194), p. 61-70. ISSN 1811-2668.
71. **ȚURCANU, Mihai.** Rolul și locul Italiei în politica balcanică a Aliaților occidentali și în raport cu problema Moldovei de Est (decembrie 1939 – martie 1940) (Partea II). În: *Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos”*. 2025, nr. 4(79), p. 128-134. ISSN 1857-0461.
72. **ȚURCANU, Mihai.** Tentativa britanică de apropiere de URSS în toamna lui 1940 și observații, pe baza surselor britanice, despre teoriile privitoare la proiectele sovietice de ofensivă în vest. În: *Acta Marisiensis. Seria Historia*, 2025, nr. 7, p. 65-80. ISSN 2668-9545..
73. **ȚURCANU, Mihai.** Reflecții asupra impactului avut de Dictatul de la Viena și pactul Molotov-Ribbentrop asupra relațiilor anglo-sovietice (1941-1944). În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Umanistice)*, 2025, nr. 10(220), p. 40-54. ISSN 1811-2668.
74. **ȚURCANU, Mihai.** Aspects of the problem of the consequences of the Molotov-Ribbentrop Pact and the Vienna Diktat in Anglo-Soviet relations (1941-1944). În: *AIIX*. 2025, LXII, p. 371-389. ISSN: 1221-3705: 1221-3705.
75. **ȚURCANU, Mihai.** Perspectiva Turciei asupra problemei Basarabiei 1939 și 1940. În: *România după Marele Război. Reconstrucții politice, instituționale și culturale*. Cluj-Napoca: Editura Mega. 2025, p. 431-444. ISBN 978-630-372-013-5

76. **ȚURCANU, Mihai.** *România și Puterile Aliate la începutul celui de al doilea Război Mondial (1938-1941). Ediția a doua*. Chișinău: Bons Offices, 2025. 744 p. ISBN 978-5-36241-547-1.
77. **ȚURCANU, Mihai.** Considerentele geopolitice care au determinat perspectivele diferențiate ale Angliei asupra cedărilor din Dobrogea, Moldova și Ardeal (1940) (Partea I). În: *Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos”*, 2026, nr. 1(80), p. 129-134. ISSN 1857-0461.
78. **ȚURCANU, Mihai.** General reflections on the British and French attitude towards Romania prior to and during the early stages of the Second World War (1938-1941) (În curs de apariție la East European Journal of Diplomatic History a Institutului AD Xenopol din Iași).
79. **ȚURCANU, Mihai.** Politica britanică în raport cu România și Rusia sovietică circumstanțele cedării Basarabiei și Bucovinei: noi surse (în curs de apariție la Universitatea din Tg Mureș).
80. WATSON, Derek. Molotov's Apprenticeship in Foreign Policy: the Triple Alliance's Negotiations in 1939. În: *Europe-Asia Studies*. 200. Vol. 52, Nr. 4, 2000. p. 695-722. ISSN 0966-8136.
81. WINKLER, Heinrich August. *Germany: The long road West, vol. 2, 1933–1990*. Oxford: Oxford University Press, 2007. 1494 p. ISBN 9780199265985.
82. WOODWARD, Llewellyn. *British foreign policy in the Second World War, vol. 1*. London: HMSO, 1970. 640 p. ISBN 11 630052 3.
83. ZIDARU, Marian. *Relații politice și economice româno-britanice. 1939–1947*. București: Univers Științific, 2005. 388 p.

Adnotare

Date de identificare: Țurcanu Mihai. România și Puterile Aliate (Anglia și Franța) în ajunul și primii ani ai celui de al Doilea Război Mondial (1938-1941); lucrare de sinteză a publicațiilor în vederea obținerii titlului de doctor habilitat la specializarea *Istoria Românilor (611.02)*, Chișinău, 2026.

Structura sintezei: Lucrarea de sinteză a fost elaborată în conformitate cu normele stabilite de ANACEC („Ghidul de redactare a tezei de doctor/doctor habilitat", aprobat prin decizia ANACEC nr. 5 din 18.XII.2018; „Recomandări privind elaborarea și susținerea tezei de doctor habilitat/ lucrării de sinteză", aprobate prin ordinul ANACEC nr. 10-A din 25 februarie 2021). Lucrarea a fost structurată în următorul mod: Introducere și repere conceptuale, conținutul publicațiilor – alcătuit din șapte capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie, adnotare;

Cuvinte-cheie: România, Basarabia, Anglia, Franța, al Doilea Război Mondial, diplomație, relații internaționale.

Scopul și obiectivele cercetării: Scopul: Reconstituirea și reinterpretarea relațiilor României cu Marea Britanie și Franța (1938–1941), pe baza surselor primare, pentru a explica: dinamica acestor raporturi; legătura lor cu prăbușirea României Mari (1940) și cu ruptura politică/diplomatică ulterioară; interpretările istoriografice ale relației României cu Aliații occidentali în contextul garanțiilor de securitate. *Obiective:* 1) reconstituirea evoluției relațiilor româno-britanice și româno-franceze în timpul crizelor din 1938–1939 și a modului în care acestea erau percepute la Londra și Paris, în raport cu Germania și URSS; 2) analiza garanțiilor de securitate din 13 aprilie 1939: context, conținut real, și diferența dintre scopul lor pentru marile puteri și interpretarea Bucureștiului; 3) identificarea locului României în proiectele de securitate colectivă din Europa de Sud-Est; 4) explicarea reacției Marii Britanii la prăbușirea României Mari în 1940; 5) interpretarea declinului ireversibil al relațiilor româno-britanice după schimbarea regimului, instalării trupelor germane, rupturii diplomatice și pregătirii războiului împotriva URSS, inclusiv, examinarea atitudinii Marii Britanii față de România în contextul relațiilor anglo-sovietice în perioada ce a urmat până la semnarea Convenției de armistițiu cu România.

Noutatea și originalitatea științifică. Noutatea și originalitatea cercetării constau în abordarea comparativă a unor surse românești, britanice, franceze, germane și sovietice, care a permis reconstituirea mai riguroasă a crizei internaționale dintre 1938 și 1941. Cercetările au depășit cadrul bilateral al relațiilor României cu Marea Britanie și Franța, plasându-le în contextul mai larg al raporturilor occidentale cu Germania, URSS și cu alți actori regionali. În raport cu istoriografia românească anterioară, cercetările sintetizate în această lucrare oferă o perspectivă mai amplă, mai bine contextualizată și mai fidelă complexității reale a politicii externe românești.

Rezultatele principale. Publicațiile noastre arată că garanțiile din 13 aprilie 1939 au avut un caracter limitat și condiționat, fiind gândite în logica intereselor proprii ale marilor puteri și nu ca o „poliță absolută" pentru România, chiar dacă ele au fost formulate anume în maniera dorită de Guvernul român care a refuzat constant integrarea reală într-un sistem de securitate colectivă, mizând pe formule confortabile pe hârtie. Concluzia centrală este că dezastrul din 1940 și declinul ireversibil al relațiilor României cu Occidentul au fost determinate în primul rând de slăbiciunea structurală a statului și de incapacitatea elitelor de a transforma resursele și oportunitățile externe în putere și reziliență internă. Rezultatele științifice ale cercetărilor publicate vor determina crearea unei noi direcții de cercetare în cadrul căreia viitoarele demersuri vor trebui să se concentreze cu precădere asupra înțelegerii și explicării cauzelor interne, românești, ale proceselor și evoluțiilor care au dus la evenimentele prin care a trecut societatea românească în anul 1940, iar cauzele externe vor fi analizate ca circumstanțe de plan secund.

Semnificația teoretică. Studiul propune o schimbare de paradigmă: prăbușirea României Mari este explicată prin raportul dintre capacitatea internă a statului și constrângerile sistemului internațional, oferind un model de analiză a politicii unui stat mic față de marile puteri.

Valoarea aplicativă. Rezultatele investigațiilor noastre pot fi folosite la redactarea cursurilor și manualelor despre relațiile internaționale ale României și ca studiu de caz pentru analiza actuală a politicii externe și de securitate, ilustrând limitele „securității prin garanții" în absența unei baze interne solide.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele sunt implementate prin monografia și articolele publicate, puse la dispoziția mediului academic ca instrumente de cercetare și predare, în cursuri universitare, seminare și dezbateri istoriografice privind anii 1938–1941 și criza din 1940.

Annotation

Identification data: Mihai Țurcanu. Romania and the Allied Powers (Britain and France) on the eve of and in the early years of the Second World War (1938-1941); a synthesis dissertation of publications in view of obtaining the title of habilitated doctor in the specialization *History of the Romanians* (611.02), Chișinău, 2026.

Structure of the synthesis: The synthesis dissertation was prepared in accordance with the standards established by ANACEC ("Guide to drafting the doctoral/doctor *habilitation* thesis", approved by ANACEC Decision no. 5 of 18.XII.2018; "Recommendations regarding the elaboration and defense of the habilitated doctor *thesis* / synthesis dissertation", approved by ANACEC Order no. 10-A of 25 February 2021). The dissertation was structured as follows: Introduction and conceptual framework, content of the publications – consisting of seven chapters, general conclusions and recommendations, bibliography, abstract,

Keywords: Romania, Bessarabia, Britain, France, the Second World War, diplomacy, international relations.

Scope and objectives of the research: Purpose: Reconstitution and reinterpretation of Romania's relations with Great Britain and France (1938-1941), on the basis of primary sources, in order to explain: the dynamics of these relations; their link with the collapse of Greater Romania (1940) and with the subsequent political/diplomatic rupture; the historiographical interpretations of Romania's relationship with the Western Allies in the context of security guarantees. *Objectives:* 1) reconstruction of the evolution of Romanian-British and Romanian-French relations during the crises of 1938-1939 and of the way they were perceived in London and Paris, in relation to Germany and the USSR; 2) analysis of the security guarantees of 13 April 1939: context, actual content, and the difference between their purpose for the great powers and Bucharest's interpretation; 3) identification of Romania's place in collective security projects in Southeastern Europe; 4) explanation of Great Britain's reaction to the collapse of Greater Romania in 1940; 5) interpretation of the irreversible decline of Romanian-British relations after the regime change, the stationing of German troops, the diplomatic rupture and the preparation for war against the USSR, including the examination of Great Britain's attitude toward Romania in the context of Anglo-Soviet relations in the period that followed until the signing of the Armistice Convention with Romania.

Scientific novelty and originality. The novelty and originality of the research lie in the comparative approach to Romanian, British, French, German and Soviet sources, which made it possible to reconstruct more rigorously the international crisis between 1938 and 1941. The research went beyond the bilateral framework of Romania's relations with Great Britain and France, placing them in the broader context of Western relations with Germany, the USSR and other regional actors. In comparison with earlier Romanian historiography, the research synthesized in this work offers a broader perspective, better contextualized and more faithful to the real complexity of Romanian foreign policy.

Results obtained. The central conclusion is that the disaster of 1940 and the irreversible decline of Romania's relations with the West were determined first and foremost by the structural weakness of the state and by the inability of the elites to turn external resources and opportunities into internal power and resilience. The scientific results of the published research will lead to the creation of a new research direction in which future efforts will have to focus especially on understanding and explaining the internal, Romanian causes of the processes and developments that led to the events through which Romanian society passed in 1940, while external causes will be examined as secondary circumstances.

Theoretical significance. The study proposes a paradigm shift: the collapse of Greater Romania is explained through the relationship between the state's internal capacity and the constraints of the international system, offering a model for analyzing the policy of a small state toward the great powers.

Applicative value. The results of our investigations can be used in drafting courses and textbooks on Romania's international relations and as a case study for the current analysis of foreign and security policy, illustrating the limits of "security through guarantees" in the absence of a solid internal base.

Implementation of scientific results. The results are implemented through the monograph and published articles, made available to the academic community as research and teaching tools, in university courses, seminars and historiographical debates concerning the years 1938-1941 and the 1940 crisis.

Declaraţia privind asumarea răspunderii

Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în lucrarea de sinteză sunt rezultatul propriilor cercetări şi realizări ştiinţifice. Conştientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecinţele în conformitate cu legislaţia în vigoare.

Numele, prenumele: ȚURCANU Mihai

Semnătura

Data – 28 aprilie 2026.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Țurcanu, Mihai.

România și Puterile Aliate (Anglia și Franța) în ajunul și primii ani ai celui de al Doilea Război Mondial (1938-1941) : Specialitatea: 611.02 – Istoria românilor : Sinteza publicațiilor științifice elaborată în vederea obținerii titlului de doctor habilitat în istorie / Mihai Țurcanu ; consultant științific: Gheorghe Cojocaru. – Chișinău : Editura USM, 2025. – 79 p.

Adnot. paral.: lb. rom., engl. – Bibliogr.: p. 62-70 (37 tit.). – Finanțat de Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare. – 50 ex.

ISBN 978-9975-62-972-0.

[94(498)+327(410.1+44)]"1938/1941"
T 94

MIHAI ȚURCANU

ROMÂNIA ȘI PUTERILE ALIATE (ANGLIA ȘI FRANȚA) ÎN AJUNUL ȘI PRIMII ANI AI CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1938-1941)

611.02 – Istoria Românilor

Lucrare de sinteză pentru obținerea titlului de doctor habilitat în istorie (elaborată în baza lucrărilor științifice publicate

Aprobat spre tipar: 28.04.2026	Formatul hârtiei: A5
Hârtie ofset. Tipar ofset.	Tiraj: 50 ex.
Coli de autor: 4,2	Comanda nr. 176/25

Editura USM
str. Al.Mateevici, 60, Chișinău, MD-2009
e-mail: editurausm@gmail.com